

Zloupotreba naroda 2

Globalni izazovi

Turska
Danska
Makedonija
Italija
Venecuela
Velika Britanija
Španija
SAD
Ukrajina
Poljska
Mađarska
Grčka

Zbornik radova

Zloupotreba naroda 2 – Globalni izazovi

Prvo izdanje, 2017.

Izdavač:

Libertarijanski Klub Libek

Za izdavača:

Miloš Nikolić

Prevod:

Lav Kozakijević

Lektura:

Jovana Stanisavljević

Grafički dizajn:

Milan Petrović

Prelom i štampa:

Štamparija 4print

Tiraž:

300

ISBN broj : 978-86-920063-2-6

Zloupotreba naroda 2

Globalni izazovi

Sadržaj:

1. Turska neliberalna demokratija – Bidžan Sahin (Turska)	7
2. Autoritarni nacionalizam je najveća pretnja – Razmus Briger (Danska)	16
3. Zavera protiv demokratije – Intervju sa En Eplbaum (SAD).....	21
4. Odgovornost kao štit od populizma – Jasmina Trajkoska (Makedonija)	27
5. Pismo iz Italije o populizmu – Frančesko Klementi (Italija).....	31
6. Da populizam ponovo propadne – Đanina Rafo (Venecuela)	35
7. Postmoderna diktatura u Rusiji – Intervju sa Piterom Pomerancevim (Velika Britanija) .	38
8. Dijagnoza levog populizma u Španiji – Eduardo Fernandez Luinja (Španija).....	45
9. Logika neprijatelja slobode – Intervju sa Tomom Palmerom (SAD).....	51
10. Za sve dobro, protiv svega lošeg – Marija Čaplija (Ukrajina).....	63
11. Priroda ostrvskog populizma – Imon Batler (Velika Britanija).....	67
12. Žrtvovanje dugoročnih dobiti – Intervju sa Marekom Tatalom (Poljska).....	72
13. Protivotrov populizmu – Zoltan Keš (Mađarska).....	80
14. Antiliberalni izazov – Populizam u Grčkoj 21. veka – Dimitris Dimitrakos (Grčka).....	85
15. Spoljnopolitički populizam u Srbiji – Nikola Jović	90
16. O autorima.....	98
17. O izdavaču.....	104

1. Turska neliberalna demokratija

Bidžan Sahin (Turska)

Prema izveštaju Sloboda u svetu za 2017, Turska je delimično slobodna zemlja sa rezultatom 4/7 u oblasti političkih prava i 5/7 u oblasti građanskih prava, sa prosekom 4,5/7. Prema Indeksu vladavine prava za 2016, sa ukupnim skorom 0.43 od 1, Turska se nalazi na 99. mestu od 113 zemalja.

Sada, na osnovu ovih rezultata, neko bi mogao da pomisli da stanje liberalne demokratije u Turskoj nije najsajnije. S obzirom da je ovakva loša situacija rezultat istorijskog procesa, moramo da se upoznamo sa relevantnim istorijskim trenucima u prošlosti kako bismo u potpunosti razumeli kako je Turska stigla do ove.

Istorijska pozadina

Republika Turska osnovana je 1923. godine nakon Prvog svetskog rata. Gotovo od početka, organizovana je kao modernizujući jednopartijski režim. Osnivači nove republike, koje je predvodio Mustafa Kemal Paša, vođa Rata za nezavisnost Turske (1919-1922), koji je obrazovan kroz pozitivističku paradigmu i koji je verovao u mogućnost ponovnog iznalaska društvenih, političkih i ekonomskih institucija društva. Uz njihovu veru u nauku i progres, politička elita razvila je zvaničnu ideologiju koja je ciljala da promeni državu i društvo. Ova zvanična ideologija poznata je kao kemalizam, nazvana po Mustafi Kemalu koji je kasnije dobio prezime Atatürk. Osnovni postulati ove zvanične

ideologije formulisani su tokom 1930-ih, kada su liberalne demokratije gubile od fašističkih i komunističkih totalitarnih režima širom sveta. Kemalizam je bio zasnovan na turskom nacionalizmu, sekularizmu u evropskom kontinentalnom smislu i državnom intervencionizmu u ekonomskom pogledu. Bila je to, u najboljem slučaju, autoritarna ideologija. Tokom jednopartijske vladavine koja je trajala do 1950, ova ideologija primenjena je i učvršćena kroz civilne i vojne birokratije.

Godine 1950, Turska je prvi put promenila svoju vlast putem slobodnih i poštenih izbora. Demokratska partija (Demokrat Parti, DP), vođena od strane Adnana Menderesa došla je na vlast 14. maja. U novom dobu, došlo je do liberalizacije u pogledu strogih sekularnih i intervencionističkih ekonomskih politika. Međutim, deset godina kasnije, 1960, hunta unutar turske vojske koja se kasnije nazvala Komitet za nacionalno jedinstvo (Milli Birlik Komitesi) organizovala je državni udar i preuzela moć na osnovu njenog navodno neotuđivog prava da čuva republiku. Od tada, Turska je iskusila 2 direktne i 1 indirektnu (1971, 1980 i 1997) uspešno izvedenu vojnu intervenciju, pri kojoj je vlada efektivno uklonjena sa vlasti, uz jedan neuspešan pokušaj puča 2016.

Uz usvajanje Ustava 1961, vojna hunta usvela je „starateljski režim” kroz koji su mogli da kontrolišu politički sistem bez potrebe da drže političku moć u svojim rukama. Kroz ovaj sistem, išlo se na to da vojna i civilna birokratija uvek budu u mogućnosti da imaju poslednju reč i osiguraju da se civilni političari drže kemalističke ideologije. Ovaj starateljski sistem ostao je netaknut tokom ostatka dvadesetog veka.

Vladavina AK partije (Partija pravde i razvoja) - Doba demokratskih reformi: 2002-2012.

Rezultat izbora novembra 2002. godine iznenadio je mnoge. Partija pravde i razvoja (Adalet ve Kalkinma Partisi, AK partija) vođena od strane Redžepa Tajipa Erdogana dobila je izbore osvojivši 34,3% glasova. Još veće iznenađenje bilo je da su pored AK partije samo Republikanska narodna partija Deniza Bajkala i

pojedine nezavisne stranke uspele da pređu izborni prag. Time je zahvaljujući izbornom sistemu Turske partija AK osvojila veliku pobjedu i dobila 363 od 550 mesta (66%) u parlamentu sa samo 34,3% glasova. Republikanska narodna partija (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP) dobila je 178 mesta sa 19,4% glasova. Gotovo polovina birača nije bila predstavljena u parlamentu između 2002. i 2007. godine.

Osnivači partije AK, naime, Redžep Tajip Erdogan, Abdulah Gul i Bulent Arinc nekada su bili među pratiocima Necmetin Erbakana i njegovog „Nacionalnog pogleda“. Međutim, pripadali su više reformističkoj grani i protivili su se Necmetin Erbakanovom vođstvu. Samim tim, uoči izbora 2002. izašli su iz Erbakanovog pokreta i osnovali AK partiju. Za razliku od Nacionalnog pogleda, AK partija nije bila neprijateljski nastrojena prema Zapadu i težila je članstvu u Evropskoj uniji. Zahvaljujući demokratskim reformama koje je AK partija sprovela u prve tri godine svoje vlasti, Evropska unija otvorila je pregovore o punopravnom članstvu 2005. godine. U ekonomskoj sferi, nasuprot Nacionalnom pogledu, AK partija se pomirila sa tržišnom ekonomijom. Kao rezultat ovakvog reformističkog identiteta AK partija je, takođe, dobila podršku liberalnih intelektualaca. Uspešan ekonomski i politički učinak obezbedio je AK partiji još jednu pobjedu na opštim izborima 2007. godine. AK partija je osvojila oko 47% glasova i 341 mesto u parlamentu.

Drugi mandat AK partije na vlasti svedočio je njenoj otvorenoj borbi protiv starateljskog sistema. Godine 2007, starateljski sistem pokušao je da se umeša u izbore za predsednika zakazane za 27. april. Civilna i vojna birokratija nije želela da AK partija samostalno izabere predsednika. Tokom 27. aprila, vojska je izdala takozvani „elektronski ultimatum“ na sajtu načelnika štaba koji je upozorio AK partiju da ne izabere predsednika koji bi mogao da nanese štetu sekularnom identitetu republike.

Krajnji odgovor AK partije bio je poziv na prevremene izbore u julu 2017. AK partija osvojila je 46,6% glasova i 341 mesto, CHP 20,9% i 112 mesta, Partija nacionalističkog pokreta (Milliyetci

Hareket Partisi, MHP) 14,27% i 71 mesto. Na dan 20. avgusta, predsednički izbori održani su u parlamentu. Tokom prva dva kruga glasanja nijedan kandidat nije uspeo da obezbedi 367 glasova. Međutim, kandidat AK partije, Abdulah Gul izabran je za 11. predsednika sa 339 glasova tokom trećeg kruga koji je održan 28. avgusta 2007.

U martu 2008, grana pravosuđa starateljskog sistema preuzela je inicijativu i Ustavnom sudu je podnet zahtev za zabranu AK partije od strane glavnog tužioca Kasacionog suda, Abdurahmana Jalcinkaja. Jalcinkaj je optužio AK partiju da je postala središte subverzivnih aktivnosti protiv sekularnog režima u Turskoj i tražio da se ona ugasi, a da se 71 članu partije zabrani bavljenje politikom na pet godina, uključujući predsednika Abdulaha Gula i premijera Redžepa Tajipa Erdogana. Sud je presudio u julu 2008. godine. Od 11 članova suda, 6 je glasalo za gašenje partije, dok je 4 glasalo samo za novčanu kaznu. Time je AK partija jedva preživela još jedan napad od strane starateljskog sistema.

Pravosudnom dimenzijom starateljskog sistema pozabavio se referendum koji je održan 12. septembra 2010. godine. Na referendumu, 58% stanovništva glasalo je za predložene izmene od kojih je najveći broj bio pro-demokratski. Najvažnije izmene odnosile su se na pravosuđe. Nije pogrešno reći da je u periodu između 2008. i 2010. godine, dobrim delom, starateljski sistem razmontiran. AK partija je ovime pristupila izborima 2011. godine. Izvojevali su veliku pobedu osvojivši 50% (49,8%) glasova. Očekivalo se da će vlada pokušati da reši preostale probleme u vezi sa demokratizacijom i ljudskim pravima. Kao što je već rečeno, kemalistički režim zasnovan je na strogoj sekularizmu i turskom nacionalizmu. Dok je strogost sekularizma učinila pobožne muslimane i nemuslimane žrtvama, turski nacionalizam je viktimizirao Kurde i nemuslimane poput Armena, Grka i Jevreja. S obzirom da je starateljstvo uklonjeno, očekivalo se da će vlada, takođe, rešiti probleme ovih delova društva. Zaista, vlast je odgovorila na žalbe pobožnih sunitskih muslimana. Na primer, rešen je problem nošenja marame na glavi na univerzitetima i javnim ustanovama; ženama je sada dozvoljeno da pohađaju

predavanja na univerzitetu i da rade u javnim ustanovama pokrivenih glava. Međutim, žalbe drugih delova društva nisu adekvatno razrešene.

Autoritarni zaokret: 2012-2017.

Uoči izbora 2011 godine, vlada je usvojila novi diskurs. Ovaj pristup doveo je do toga da nacionalistička, populističko-konzervativna AK partija zameni prethodno reformističku, konzervativnu sa liberalnim momentima. Ukoliko pogledamo javne rasprave koje su od 2011. započete od strane vodećih ličnosti AK partije, možemo da primetimo ovu promenu. Takva simbolična rasprava vodila se oko pitanja abortusa tokom proleća i leta 2012. Redžep Tajip Erdogan, tada premijer, izjavio je da je abortus jednak ubistvu i objavio vladine planove za onemogućavanje istog. Ovo je dovelo do reakcije sekularnih delova i feminističkih pokreta u Turskoj. Još jedna debata koja je okupirala javnost ticala se konzumiranja alkohola. Vlada je krenula da ograniči konzumaciju alkohola kroz regulaciju vremena u koje ga je moguće prodavati i mesta na kojima se može konzumirati. Mada se nije radilo o potpunoj zabrani konzumiranja alkohola i u pitanju su bila blaga ograničenja čak i po zapadnim standardima, regulacija je viđena kao pokušaj da se nametne religiozni pogled na svet, s obzirom da ju je predložila konzervativna vlast u muslimanskoj zemlji. Konačno, uporedo sa obrazovnim reformama, premijer Erdogan je izjavio da je cilj podizanje pobožnih mladih. Sve ove rasprave i politike imaju više smisla kada se posmatraju u svetlu izjava Aziza Babuskua, predsedavajućeg istanbulskog odbora AK partije. On je na konferenciji izjavio da je „U prošlosti AK partija ulazila u koaliciju sa liberalima. Proteklih deset godina bile su godine razmontiranja [starateljskog sistema] i saradivali smo sa liberalima po pitanju slobode, prava i pravde. U budućnosti se razilazimo. Budućnost je doba izgradnje i našim bivšim liberalnim partnerima se neće dopasti to što ćemo izgraditi.“ Sve ove debate o politikama i izjave intepretirane su u smislu da AK partija sada ne želi da donese više slobode svima u Turskoj, već da stvori zemlju prema sopstvenoj zamisli.

Protesti u Gezi parku započeli su u takvoj atmosferi u leto 2013. U početku, protesti su se bavili zaštitom životne okoline i protivljenjem planu za izgradnju tržnog centra na mestu gde se u Istanbulu nalazio javni park. Nakon što je mala grupa brutalno rasterana od strane policije, hiljade demonstiranata izašlo je na ulice. Vlada se nije povukla i ovo je dovelo do dubljih podela u društvu. Slični događaji su se nastavili tokom mesec dana i tada je stradalo 8 ljudi. Veruje se da su ove demonstracije spontana reakcija od strane ljudi koji su osetili da je njihov način života pod sve jačim napadom države.

Nakon što su se demonstracije primirile, vlada je započela lov na veštice za onima koji su se smatrali odgovornim za događanja. Poreski inspektori su poslali u korporacije za koje se smatralo da su podržale demonstrante. Šefovi novina bili su pod pritiskom vlasti da se otpuste kolumnisti koji su podržavali protestante. Mnogi novinari su usled toga izgubili posao.

Međutim, 17. decembra 2013. godine, dogodio se politički i pravni zemljotres. Ovog datuma započeta je najveća korupcionaška istraga u istoriji Turske. Sinovi tri važna ministra, zajedno sa izvesnim biznismenima, privedeni su uz optužbe za korupciju. Dodatno, ministar za evropske integracije je optužen da je primao mito od biznismena iranskog porekla. Sva četiri ministra su podnela ostavke u narednim danima. Vlada je reagovala na ove policijske istrage tako što je tvrdila da se radi o puču koji je organizovala „paralelna država”. „Paralelna država” se odnosi na navodno tajnu organizaciju članova pokreta Gulen koji se razvio u okviru policije, sudstva i drugih značajnih sektora države.

Tvrdeći da je korupcionaška istraga pokušaj državnog udara putem sudstva od strane sledbenika pokreta Gulen i donošenjem zakona i regulacija kako bi se odbranila, vlast je efektivno stavila sudstvo pod svoju kontrolu. Postavljanjem izvršne vlasti iznad zakona, ovakav razvoj događaja urušio je princip vladavine prava u Turskoj.

Nakon što je situaciju stavio pod kontrolu, Redžep Tajip Erdogan se kandidovao za predsednika i izabran je u prvom krugu sa 51.79% glasova u avgustu 2014. godine. Profesor Ahmet Davutoglu postao je šef AK partije i dobio ulogu premijera.

Vladajuća AK partija postavila je uvođenje prezidencijalizma kao novog sistema vladavine u središte kampanje za opšte izbore u junu 2015. godine. Uprkos svim pokušajima, AK partija nije uspela 7. juna 2015. da osvoji dovoljno mesta kako bi promenila ustav. Zapravo, po prvi put, AK partija nije uspela da osvoji dovoljno mesta kako bi sama formirala vladu. Nakon neuspešnih koalicionih pregovora, predsednik Erdogan najavio je vanredne izbore za 1. novembar 2015. godine.

Turska je prošla kroz nasilne nemire u periodu između junskih i novembarskih opštih izbora 2015. godine. Za manje od pet meseci, više od 600 građana, uključujući bezbedonosna lica, civile i kurdske militante, izgubilo je život.

Samim tim, građani Turske izašli su na birališta 1. novembra ne u ambijentu mira, već nesigurnosti. Iznenađujuće, AK partija je osvojila ubedljivu pobjedu sa 49.5% glasova, čime je obezbedila većinu sa 317 mesta u parlamentu. Ahmet Davutoglu iz AK partije je formirao većinsku vladu 24. novembra 2015. Međutim, druga vlada Davutoglua nije trajala veoma dugo. Usled borbe oko premoći u AK partiji, premijera Davutoglua zamenio je Binali Jildirim kao predsedavajući partije i samim tim premijer.

Događaj koji će promeniti pravnu i političku sliku Turske u decenijama koje slede dogodio se 15. jula 2016. uveče. Hunta u okviru Turske vojske pokušala je da izvrši državni udar. Zajedno sa policijskim snagama, građani su se oduprli vojsci koja je bila opremljena puškama, tenkovima, helikopterima i čak lovcima F-16. Borbe su trajale do ranog jutra 16. jula i završile se porazom hunte. Snage lojalne vladi preuzele su kontrolu nad vojnim bazama koje je kontrolisala hunta, a vođe zavere su se predale.

Vlada je optužila Fetulaha Gulena i njegove sledbenike u okviru vojske da stoje iza ove zavere. Na dan 16. jula, dva člana turskog

Ustavnog suda, zajedno sa 2,745 sudija i tužilaca, privedeni su uz optužbe da su članovi Fetulahističke terorističke organizacije (Fethullahçı Terör Örgütü, FETÖ). Na dan 20. jula, proglašeno je vanredno stanje u trajanju od tri meseca. Od tada, vanredno stanje je produžavano 4 puta. Turska je i dalje pod vanrednim stanjem.

Vlada je sprovela čistku državnih službenika za koje se verovalo da su povezani sa Fetulahom Gulenom. Više od 150,000 ljudi, policijskih službenika, birokrata, predavača na univerzitetima, lekara, inženjera i raznih drugih državnih službenika proterano je sa pozicija bez ikakve odgovarajuće administrativne ili sudske istrage i zakonskog postupka; preko 100,000 osoba je privedeno, a 50,000 uhapšeno u danima koji su usledili nakon pokušaja puča. Mnogi novinari, koji su redovno pisali za novine poput Zaman, Bugün i Cumhuriyet, su uhapšeni. Više od 2000 udruženja i sindikata je ugašeno. Oko 5000 privatnih preduzeća je konfiskovano. Hiljade privatnih škola i bolnica je zatvoreno, a njihova imovina zaplenjena.

Konačno, 16. aprila 2017, ustavni amandman usvojen je na spornom referendumu sa 51%. Ovaj amandman promenio je sistem vlasti iz parlamentarnog sistema u predsednički. Najveći problem iz liberalne perspektive je u tome da se amandmanom moć koncentriše u ruke izvršne vlasti, odnosno predsednika. U ovom novom sistemu, pored drugih prerogativa, predsednik je dobio pravo da raspusti parlament; da ostane šef partije; da efektivno izabere sve članove Veća sudija i tužilaca; da postavi sve članove svog kabineta i druge visoke državne službenike bez potrebe da dobije saglasnost parlamenta.

Zaključak

Koristeći termin koji je popularizovao Farid Zakarija, demokratije u kojima se princip vladavine prava ne poštuje su „neliberalne demokratije”. U takvim demokratijama, individualne slobode veoma su slabo zaštićene od nasrtaja drugih pojedinaca i države koju kontroliše brojčana većina.

U ovom tekstu, glavni fokus je na poslednjih 15 godina, naime na eru pod AK partijom. Tvrdilo se da je otprilike tokom prvih deset godina na vlasti, AK partija dobro dejstvovala u smislu približavanja Turske kategoriji slobodnih zemalja. Zahvaljujući ovakvom napretku, Evropska unija i Turska započele su pregovore o punopravnom članstvu Turske u Uniji. Naročito nakon referenduma 12. septembra 2010. godine, koji je u velikoj meri rasformirao starateljski sistem, očekivalo se da će se Turska kretati u smeru slobodnih zemalja, odnosno postati liberalna demokratija. Međutim, ovo očekivanje nije se ostvarilo.

Bliža analiza onoga što se desilo u političkoj areni Turske, naročito nakon 2012. godine, pokazuje da se AK partija utvrdila kao dominantna partija pod vođstvom Redžepa Tajipa Erdogana. AK partija kontroliše državni aparat kroz kulturnu, ekonomsku, pravnu, bezbednosnu i medijsku dimenziju. Dodatno, AK partija je stvorila privatnu medijsku mašineriju koja se sastoji od većine novina i televizijskih kanala koji propagiraju vladine politike. Uz to, medijske kompanije koje nisu pod direktnom kontrolom vlasti bivaju zastrašene i učutkane kroz revizore i poreske inspektore. Ovim putem su mediji, koji su izvor obezbeđivanja vladavine prava u demokratijama, u velikoj meri utišani u Turskoj.

U svetlu ove diskusije ne bi bilo pogrešno okarakterisati Tursku kao „neliberalnu demokratiju” u kojoj su poštovanje principa vladavine prava i individualnih sloboda značajno oslabljeni.

2. Autoritarni nacionalizam je najveća pretnja

Rasmus Briger (Danska)

Počeo sam da se poistovećujem sa klasičnim liberalizmom još kao tinejdžer. Kao i kod drugih tinejdžera, postojao je veliki broj stvari i ideja kojima sam se protivio – od političke korektnosti i hipika do socijalističke države blagostanja u kojoj sam odrastao. Živeći u zemlji koja ima jednu od najvećih poreskih stopa bilo je lako prepoznati socijalizam kao koren statusa kvo i ubrzo sam pronašao druge sa kojima sam mogao da podelim svoj mladalački bunt. To je bila pobuna u vidu suprotstavljanja socijalizmu. Na neki način, ovo je takođe tačno i za čitav slobodno-tržišni pokret. Kao svaki gnevni tinejdžeri trošili smo dosta snage na ono čemu smo se protivili, a manje na ono za šta jesmo. Iz mog iskustva, mnogi klasični liberali su prvenstveno anti-socijalisti i kao takvi definišu svoje političko biće ne samo suprotstavljajući se socijalizmu, već i mnogim idejama i pokretima koji se vezuju za socijalizam: političke korektnosti, feminizam, hipi (svih pokreta čije poreklo bi delom moglo da se veže za ideje liberalizma, tvrdio bih, ali to je druga tema). Ali to nije bilo sve. Usled našeg tinejdžerskog mentaliteta protivljenja, udruživali bismo se sa nekim lošim momcima, ne zato što smo delili slične ideje, već zato što smo mogli da se usaglasimo oko onoga što ne volimo.

Uzmite tipičnu političku poziciju klasičnih liberala. U Evropi je pravilo da klasični liberali formiraju vladu sa konzervativcima, a da američki libertarijanci traže uticaj kroz Republikansku partiju. Ovo

ima smisla kada se radi o ekonomskim politikama – konzervativci i klasični liberali mogu da pronađu zajednički jezik uglavnom u niskim porezima (ili realističnije: u tome da ih ne podižu drastično kao socijalisti). Ali na skoro svakom drugom pitanju mišljenja liberala i konzervativaca razlikuju se (ili bi trebalo) na osnovnom ideološkom nivou: klasični liberali su individualisti, te uvek teže zaštititi prava individua ispred „opšteg dobra” – suprotno (uglavnom) važi za konzervativce.

Tokom hladnog rata ovaj neophodni savez bio je jedini način da se socijalistički pokret uspori. Uzevši sve u obzir, ko ne bi prihvatio malo konzervativnog nacionalizma ukoliko bi to značilo zaštitu za liberalnu demokratiju?

Međutim, to je bilo tada. Danas znamo da država blagostanja izgleda ne vodi put ropstva, kao što se pribojavao Fridrih Hajek. Zapad je i dalje uglavnom prosperitetan i naše građanske slobode su i dalje tu – manje ili više. Rusija i bivši Istočni blok u mnogim slučajevima su izuzetak, ali to ima veze sa autoritarizmom kao i sa socijalizmom. Nemojte me shvatiti pogrešno, država blagostanja podriva lične slobode i ekonomski rast, ali biste morali da budete potpuni kontraši da verujete kako je to kraj liberalne demokratije. Vazduh je gotovo potpuno ispušten iz socijalističkog balona, socijalistički pokret na Zapadu više ne postoji. Stari marksisti su sada toliko zauzeti očuvanjem države blagostanja, da je svaka priča o revoluciji odložena na neodređeno.

Suprotno je tačno za autoritarne nacionaliste. Imajte na umu, nisu svi konzervativci ujedno nacionalisti, niti su svi nacionalisti autoritarni, ali veliki broj njih jeste, a u ovom trenutku autoritarni nacionalistički pokret je najbrže rastući i najopasniji politički pokret na svetu. Nacionalistički po prirodi, ovaj pokret se u različitim državama pojavljuje u drugačijim formama, ali postoje neke zajedničke odlike ovih ideja.

Prva i osnovna ideja je da zemlja treba da bude prvi prioritet građanima. Trampova „Prvo Amerika” je savršen primer. Ali šta znači da Amerika bude na prvom mestu? I prva ispred čega?

Globalnog društva, čovečanstva, individue? Verovati da dugujete svojim sugrađanima poseban vid posvećenosti koji prevazilazi vašu odgovornost prema strancima može se pronaći u istorijama mnogih zemalja, ali prvenstveno je opasna ideja. Kada se izvede do kraja, to znači da je etička vrednost života i dobrobit vaših sugrađana nekako veća od tuđih. Drugim rečima, univerzalistički princip kao temelj liberalizma – ideja da su svi ljudi jednaki – biva izazvan ovim „tvoja-zemlja-na-prvom-mestu mentalitetom”.

Posledica ove promene ideja najjasnija je u raspravama o imigraciji. Iz perspektive klasičnog liberala zagovarali biste da individui ne bi trebalo ograničiti slobodu kretanja. Trebalo bi joj omogućiti da se kreće gde god poželi, dokle god ne krši prava drugih ljudi. Kršila bi se prava građana na privatnu svojину ukoliko bi stranci bili pozivani na njihovu imovinu. Ovo je manje ili više bila osnova imigracione politike pre države blagostanja, ali sada kada prosečni imigrant predstavlja trošak po državu blagostanja i može se tvrditi, statistički je verovatnije da je kriminalac ili terorista, granica je zatvorena. To ide često sa podrškom i uz aplauz onih koji se izjašnjavaju kao klasični liberali – ljudi koji možda nikada ne bi zabranili duvan i alkohol zbog pritiska koji oni vrše na kasu države blagostanja, ali koji svejedno prihvataju da se krše prava stranaca zarad „opšteg dobra”.

Problem nije samo zatvaranje granica, već i očigledna diskriminacija muslimana u javnoj raspravi i raspravi o politikama, prema kojima bi se prvo trebalo odnositi kao prema individuu, ali se sve više posmatraju kao kolektiv i tretiraju se sa manje prava nego vi i ja. Time se otvara put za autoritarce. Ne samo protiv muslimana, već protiv svih koji se protive idejama koje služe „opštem dobru”.

Svrha ovog članka nije samo da se prepozna novi protivnik klasičnih liberala, već i da se liberali navedu da priznaju svoju ulogu u ovoj novoj pretnji po slobodu. Neki bi mogli da podrže predsednika Trampa zbog njegovih površnih (ali ispraznih) pro-biznis izjava ili bi mogli prosto da vrednuju ideju daljeg povećanja ekonomskog bogatstva ispred građanskih prava. Isto važi za

pokret oko Bregzita koji bi u potpunosti mogao da se brani sa stanovišta klasičnog liberalizma, ali će sada najverovatnije poslužiti kao bastion protiv slobodne trgovine i imigracije. Zašto? Zato što liberali nemaju saveznike u nacionalističkom pokretu, te će unapređivanje njihovog cilja gotovo sigurno značiti korak unazad za slobodarski pokret.

Moja domovina Danska je dobar primer za ovu promenu. Pre dvadeset godina, nacionalistička Danska narodna partija bila je mala i bez uticaja. Danas, oni su druga najveća partija u Danskoj, verovatno uskoro u vladi, a politike i pogledi koji su pre dvadeset godina viđeni kao ekstremistički danas deli većina partija – uključujući i klasično-liberalne partije koje su odjednom predvodnici anti-islamskih politika.

Interesantno pitanje je, naravno, zašto se ova promena dogodila i kako je do nje došlo tako brzo? Bitan deo objašnjenja leži u spoljnim promenama: 11. septembar, invazija Avganistana i Iraka, uvećana pretnja od islamističkog terorizma, a u skorije vreme priliv izbeglica iz Sirije, pogurali su danski mentalitet ka sve više kritičnom prema Blisko-istočnom. Ali ovo je i pitanje kako je nacionalistički populizam primljen u Danskoj politici. Danska narodna partija je istorijski prilično nova tendencija ka nacionalizmu, sa izvorom u Partiji progresa (srodna norveškoj partiji istog imena), koja je ekonomski bila desno, ali takođe, veoma nacionalistička. Danska narodna partija, sa druge strane, držala je više socijal-demokratsku poziciju, ali je ponudila podršku vladi desnog centra od 2001. do 2011. u zamenu za strože imigracione politike. Zato što su partije desnog centra morale bliže da sarađuju sa Danskom narodnom partijom, one su same usvojile mnoge od ovih anti-islamskih, nacionalističkih pogleda, a s obzirom da je time otvoren prostor na izborima, neke od partija levice takođe su usvojile ove politike.

Pozicija Danske narodne partije može obuhvatiti sve, od zabrane burki do proglašenja vanrednog stanja usled terorističkih pretnji. Parlamentarna većina skoro je izglasala zakon kojim se ograničava sloboda govora propovednika i diskusija o tome ko

jeste, a ko nije Danac i to je sada nedeljna pojava. U međuvremenu, nova partija desnice koja sebe naziva „novom desnicom“ blizu je ulaska u parlament sa retorikom o tome kako se bližimo građanskom ratu sa islamistima. To je pokret koji koristi strah i podele – i veoma je uspešan.

Slučaj Danske je upozoravajuća priča o tome koliko su političari voljni da prihvate moralno upitne – i istorijski pomalo ekstremne – pozicije ukoliko to služi političkom cilju. Čim je nacionalizam mejnstrim, ljudi zaboravljaju koliko je politički ekstremna ta pozicija. I sve dok su klasični liberali spremni da prihvate par rezova poreza za podršku ovoj tendenciji, ne postoji mnogo onih koji se protive ovakvom razvoju događaja. Da li politički uticaj zaista toliko vredi?

Pokret klasičnog liberalizma mora da odraste. Poslednja stvar koja nam je sada potrebna su kontrirajući tinejdžeri koji se slepo bore protiv statusa kvo, jer donekle, status kvo je jedino što drži autoritarne nacionaliste podalje. To, naravno, ne znači da bi klasični liberali trebalo da prestanu da kritikuju socijaliste i državu blagostanja – to je, takođe, bitno – ali bi trebalo mudro da biramo prijatelje i bitke. Postoje dobri razlozi da se bude protiv Deklaracije o ljudskim pravima UN zbog njenog fokusa na pozitivna prava, ali izgubiti je u ovoj političkoj klimi bi najverovatnije služilo slabljenju negativnih prava. Isto važi za Evropsku uniju: sada izgubiti EU oslabilo bi birokratska pravila, ali ne bi trebalo da se zavaravamo: sa nacionalistima na vlasti, to bi značilo i zbogom slobodnoj trgovini i slobodi kretanja u Evropi.

3. Zavera protiv demokratije *Intervju sa En Eplbaum (SAD)*

1. Koja je Vaša definicija populizma? Da li postoji razlika između modernih populističkih režima i takozvanih „neliberalnih demokratija“?

Populizam je politički pokret koji je anti-elitističan. Takvi pokreti su iznova i iznova postojali u američkoj istoriji – levičarski, desničarski, kao i progresivistički populizam u prethodnom veku. To nije nepoznata pojava i nekako je prirodna za demokratije. Danas se ta reč koristi na blago drugačiji način. Ne postoji nužno veza između populizma i neliberalne demokratije – može da postoji anti-elitistički pokret koji je liberalan. Ne postoji razlog zašto bi morao da bude neliberalan, ali sada vidimo vidove populizma koji jesu neliberalni. Vidimo isti fenomen u nekoliko zemalja Istočne i Zapadne Evrope i SAD. To su vidovi anti-elitističkog populizma koji su neliberalni jer su elite viđene kao liberalne. Možda je to i za očekivati kada širom Zapada poslednjih 25 godina imate liberalne vlade sa malim „L“, u Francuskoj, Poljskoj, Mađarskoj, kao i u Austriji, Holandiji, Nemačkoj i Italiji.

2. Kako biste uporedili moderni populizam sa populizmom XX veka? Koje su glavne sličnosti, a koje glavne razlike?

Ne mislim da će ovi novi vidovi populističkih pokreta biti nasilni kao, na primer, boljševici u prethodnom veku. Boljševici

su bili populistici. Komunizam je nasilni vid populizma sa ciljem da zameni vladavinu trenutne elite sa diktaturom proletarijata. Današnji pokreti nisu nasilni i iako postoje mnogi različiti pokreti u različitim zemljama, najčešće su fokusirani na argumente protiv integracije, trgovine i imigracije. U nekim slučajevima, ovi pokreti su antidemokratski i to ima veze sa sporošću demokratije u vremenu kada se sve drugo odvija tako brzo.

Postoje frustracije u procedurama, zakonima i svim sastojcima koji sačinjavaju vladavinu prava. To je definitivno slučaj u SAD. Naravno, suprotnost procedurama i vladavini prava je diktatura i sada se gura u tom smeru. Postoje određene stare populističke partije poput Nacionalnog fronta u Francuskoj, dok je fenomen Tramp novi vid populizma. Pored svih razlika, politički sistemi Francuske, SAD i drugih na Zapadu veoma su slični. Populizam je, takođe, vid licemerstva – dela se u ime naroda, dok se zapravo radi za dobrobit novih elita. Ovo je trenutno slučaj sa Sirizom i SAD. U Poljskoj je to izuzetno sa visokom korupcijom, kronizmom i postavljanjem rođaka na mesta upravljanja u preduzećima u državnom vlasništvu, kada je zapravo pod prethodnom vlašću bilo manje kronizma i korupcije. Mađarska je slična. Dakle, postoji licemerni pristup pri kojem se koristi argument volje naroda kako bi se stvorila nova korumpirana elita. Ne znam da li će Tramp uspjeti u tome, ali do sada je postavljao članove svoje porodice na pozicije moći, što je standardna kleptokratska praksa koja nam je uglavnom poznata iz Centralne Azije. Ali u SAD je to novina.

3. Kakva je uloga dezinformacija i propagande u kontekstu rasta populizma? Kako unaprediti imuni sistem otvorenog društva kako bi se ono nosilo sa ovim izazovima?

Današnji medijski i informacioni sistem je daleko otvoreniji za manipulaciju nego što je to bio slučaj u prošlosti. Svi živimo u podjednako menjajućem, podjednako revolucionarnom trenutku kao što je to bio trenutak izuma štamparske prese. Zašto toliko izbora, u toliko demokratija, odjednom pravi tako iznenađujuće obrte? Evo šta ja mislim: kao što je štamparska presa razbila monopol monaha i sveštenstva koji su kontrolisali pisanu reč u

petnaestom veku, internet i društveni mediji su, u razmaku od par kratkih godina, podrili poslovne modele na kojima su se zasnivali demokratski politički mediji u prethodnom veku, a takođe su podrili i institucije koje iza njih stoje.

Pogledajte po svetu demokratija: skoro svuda nestaju velike štampane novine i moćni emiteri. Ove staromodne novinske organizacije su možda imale svoje mane, ali mnoge od njih su kao svoj osnovni princip, makar u teoriji, imale posvećenost objektivnosti, proveravanju činjenica i opštom javnom interesu. Služile su kao filter, uklanjajući štetne teorije zavere. Takođe, kreirale su mogućnost razgovora na nacionalnom nivou i jedinstvenu raspravu.

U mnogim demokratijama sada ne postoji zajednička debata, a kamoli zajednički narativ. Ljudi čak nemaju iste činjenice – jedna grupa misli da je jedno istina, druga veruje u nešto sasvim drugačije. Društveni mediji doprinose ovoj pojavi, dozvoljavajući ljudima da odaberu vesti i mišljenja koja žele da čuju, bez obzira da li su tačna ili ne. Sklonost ka tome da se traže utešni narativi stvorila je onlajn homogene grupacije – poznate kao „eho-komore”. Ljudi dobijaju vesti od sebi bliskih, ideološki sličnih prijatelja; mnogi članovi eho-komora dele isti opšti pogled na svet i tumače vesti kroz ovaj zajednički objektiv. Ova pojava doprinosi rastu hiper-posvećenosti i snažnih podela, te doprinosi nepoverenju u „normalne” politike, političare i političke institucije.

U mnogim demokratijama trenutno ne postoji debata na nacionalnom nivou. Umesto toga, internet, gde se čitaoci i pisci osećaju udaljenim jedni od drugih i od pitanja kojima se bave, postao je savršeno sredstvo za ironiju, parodiju i cinične šale. Nije slučajnost da veliki broj „ironičnih”, „parodijskih” i „šaljivih” političkih kandidata odjednom osvaja izbore u različitim zemljama kao što su Island, Poljska, Italija i Srbija. Neki su bezopasni, a neki nisu. Generacija mladih ljudi sada posmatra izbore kao priliku da pokaže svoju razočaranost demokratijom, tako što će glasati za ljude koji se ni ne pretvaraju da imaju političke stavove. Ovo ne iznenađuje s obzirom da „glasanje” nije mnogo drugačije od

„lajkovanja” nekoga na Fejsbuku, osim što zahteva malo više truda.

Nova informaciona mreža je, takođe, pogodna za širenje lažnih glasina, bilo da su nastale prirodno ili su nametnute spolja. Američki i francuski glasači su upravo postali svesni da vlada Rusije organizuje curenje informacija unutar demokratija i zatim pokreće kampanju trolovanja koja koristi navodno tajne podatke, ma kako oni banalni bili. Ali Rusija veoma uspešno koristi ovu taktiku u Centralnoj i Istočnoj Evropi već mnogo godina. Vlade u Mađarskoj, Slovačkoj, Makedoniji i Poljskoj, samo za početak, zbačene su zahvaljujući tajnim snimcima ili curenjima informacija sa poreklom u Rusiji ili tajnim službama.

4. Ukoliko je populizam trajna senka nad predstavničkom demokratijom, kao što kaže Jan Verner Miller, da li vi vidite neke institucionalne probleme u političkim partijama Evrope, nacionalnim vladama i institucijama EU koje nenamerno podstiču populizam?

Vlade uvek moraju da budu odgovorne ljudima koje predstavljaju. Postoje mnoge disfunkcionalnosti. Na primer to je pad političkih partija u Evropi. Socijalističke partije bile su povezane sa sindikatima, a hrišćanske demokrate sa Crkvom – obe su izgubile društvene baze jer ni sindikati ni crkve više nisu toliko bitne. Pad partija znači pad mejnstrim politike, ali ljudima je potrebno mnogo da bi to uvideli. Imali smo politički sistem proteklih 25 godina sa levicom koja je veoma prijateljski nastrojena prema biznisu i veoma pragmatični desni centar, a oni su se takmičili oko malih razlika u politikama. Ovo naravno nije tačno za Srbiju, ali jeste za Ujedinjeno kraljevstvo, Francusku, Nemačku i to je ljudima dosadno – oni žele nešto više od svoje vlasti od rasprave o povećanju poreza od 1%. Tačno je i da ne možete da potcenite privlačnost nacionalizma. Niste to zaboravili u Srbiji, ali mi ostali, mi jesmo.

Potrebno da se bude kreativan i da se ponovo osmisle partije i način njihovog rada traje jako dugo. Jedan od ljudi koji su to primetili i ostvarili korist kroz razumevanje tog procesa je Emanuel

Makron. On je shvatio da je ljudima muka od levice i da su sumnjičavi prema republikancima. Dakle, glavni problem partija je u tome što ne predstavljaju najvažnija pitanja koja sada nisu levo-desno, već otvoreno-zatvoreno ili nacionalno-internacionalno.

Sa druge strane, moj problem sa EU je u tome što se ona fokusira na pogrešne stvari; troši mnogo energije na regulacije od kojih su neke neophodne, ali druge nisu. Nikada nije imala koherentnu spoljnu, odbrambenu ili politiku granica. Zaista mislim da je to slabost EU, koja smeta ljudima – oni vide nešto nedefinisano koje se bavi velikim brojem regulacija, ali ona ne daje ljudima osećaj sigurnosti i ne prenosi evropske vrednosti na svet. Evropski lideri su veoma potcenili povratak autoritarizma u Rusiji i veoma arogantno su mislili da niko te vrednosti ne smatra primamljivim. Zaboravili su da autoritarizam ima svoju privlačnost i ukoliko se protiv njega ne borite, on će se boriti protiv vas. Znae, možda ne želite da budete u sukobu civilizacija sa Putinom, ali on tako misli o vama. Mislim da ovaj nedostatak vizije EU podstiče populizam. Tako da svakako možete kriviti evropske nacionalne vlade, stari sistem političkih partija i EU institucije za neuspeh da uoče dve stvari – da razumeju informacionu revoluciju i izazov razumevanja autoritarizma.

5. Nakon pobede Emanuela Makrona u Francuskoj i očekivane pobede Angele Merkel na septembarskim izborima u Nemačkoj, pojavio se kratki anti-populistički predah u Evropi. Bez obzira, problemi su i dalje tu: naročito u Mađarskoj, Poljskoj, Italiji i našem regionu Zapadnog Balkana. Šta bi iz vaše perspektive bio najbolji način za evropske zemlje da savladaju populističke probleme?

Osnovno promišljanje o tome šta je Evropa i šta ona predstavlja je redefinisano. Setite se da ljudi ne žele samo birokratiju, oni žele da Evropa nešto znači. Mislim da Evropa sebe vidi kao mogući izvor stabilnosti na Zapadnom Balkanu, mada je ovo loš trenutak da se govori o širenju EU. [Evropska Unija, prim. prev.] je važna u ekonomskom i ideološkom smislu za Srbiju i Ukrajinu, na primer.

Prioriteti za EU su da učini evro boljim. Možda je smešno to reći, ali mislim da bi spoljna politika, takođe, trebalo da bude prioritet. Gledala bih kako da stvorim evropske bezbednosne snage koje mogu biti deo NATO i tražila bih način kako da Evropa projektuje svoju moć van sopstvenih granica. Izbeglička kriza je suštinski bezbednosna kriza, ali EU nema odgovor na situaciju u Siriji. Nije čak ni deo razgovora o tome, ne igra nikakvu ulogu, iako ta situacija stvara ogromne nestabilnosti u evropskim zemljama.

4. Odgovornost kao štit od populizma

Jasmina Trajkoska (Makedonija)

Populizam danas predstavlja pretnju po liberalnu demokratiju jer je evoluirao od borbe protiv elita do društvene neodgovornosti političkih elita. Prema najnovijim uvidima, potvrđeno je da populizam nije samo negativan koncept. Međutim, u Republici Makedoniji imamo slučajeve u kojima se on koristi na negativan način.

Ropska politička kultura građana uz loše socio-ekonomske uslove, niska politička socijalizacija i odsustvo individualne odgovornosti osoba na javnim funkcijama, u svakom smislu kreira plodno tlo za negativni populizam.

Od proglašenja nezavisnosti, Republika Makedonija se suočava sa negativnim populističkim merama. U poslednjih deset godina, suočila se sa sopstvenim posebnim i različitim vidom populizma i autoritarizma zvanog „gruevizam“ (Nikola Gruevski bio je premijer od 2006-2016), koji je povezan sa „brankovizmom“ (Branko Crvenkovski bio je premijer od 1992-1998. i od 2002-2004, a potom predsednik republike od 2004-2009), koji je stvorio izuzetno „pogodne“ uslove za savršenost gruevizma. Najosnovniji vid sprovođenja ovog populizma leži u terminu „reforme“, što je rezultiralo u društveno neproaktivnim javnim politikama koje su se kasnije pretvorile u seriju korupcijskih skandala.

Svi koji pripadaju ranjivim društvenim kategorijama, ostavljeni na margini društva u doba brankovizma, postali su glavna podrška reformi u doba gruevizma, reformi koje nisu za cilj imale poboljšanje situacije. Ovo je glavni razlog za uspešnost koncentracije moći, u velikoj meri, u rukama najviše rangiranih funkcionera političke partije VMRO-DPMNE. Do ovoga je došlo u nekoliko faza koje su sačinile i pod svoju kontrolu stavile najvažnije delove političkog sistema. Lekari, profesori, novinari, akademici, nevladin sektor i nastavnici u srednjim školama pojedinačno su stavljeni pod kontrolu. U međuvremenu, krhka deoba vlasti između zakonodavstva, izvršne i sudske vlasti institucionalno je oslabljena. Sve ovo je prihvaćeno široko otvorenih ruku, usled tradicionalnog nezadovoljstva prethodnom elitom i očekivanja pozitivnih promena. Ovo je dovelo do najcentralizovanije vlasti do danas, kao i do potpune kontrole političkog sistema od strane partijskog vrha iz tadašnje vladajuće elite. Ovime se sasvim potvrđuje činjenica da negativni populizam jača autoritarnu vlast u društvima koristeći servilnu političku kulturu.

Mislim da populizam u Republici Makedoniji može da se smesti u dve kategorije: „otvoreni populizam” koji se odnosi na već sprovedene reforme kroz različite projekte za koje se danas vidi da su malverzacije i „jedva vidljivi populizam” čije posledice će postati vidljive nakon dugog vremenskog perioda tokom kojeg će biti prepreka za dalje korake ka ostvarenju „ne-populističkih politika” važnih za pravi skok ka liberalnoj demokratiji.

Projekat Skoplje 2014 je otvoreni populizam, kao i obrazovne reforme, medijski propagandisti, pozdravljanje političara sa svakim prolaznikom, upotreba mnogih „eksperata” koji su u ime kvazi-profesionalizma podržavali politike vladajuće partije, kontra-protesti puni nacionalističkih slogana i sve te situacije u kojima bi, ukoliko ugroženi, usmerili pitanje ne na svoje, već na ugrožavanje same države. Ukoliko je vođa u opasnosti, onda su Makedonija, njeno postojanje i budućnost Makedonaca, takođe, u opasnosti. Ukazaću na jedan od najplastičnijih i najosnovnijih primera populističkih mera predstavljenih u smislu ponude nečega „besplatnog”: besplatan javni prevoz za starije penzionere dva

puta nedeljno, besplatan železnički transport za mlade, besplatni aranžmani za starije penzionere u banjama, projekti za besplatno stanovanje. Sve ove javne politike podržane su od strane državnog budžeta i predstavljene kao „briga” vođe za narod i njegova „dobra volja” koju bi građani trebalo da cene, umesto da kritikuju.

Sa druge strane, „jedva vidljivi populizam” korišćen je od strane saučesnika političkih elita za jačanje i ustanovljenje negativnog populizma do određene mere. Svaki arhitekta koji ne mari za urbanizam, svaki učitelj koji ne mari za pismenost, svaki profesor koji ne mari za način na koji se ispiti polažu, svaki graditelj koji ne mari za kvalitet izgrađenog, svaki poslanik koji oseća odgovornost pred vođom umesto pred građanima, svaki „kritičar” čija kritika je upitna, svaki novinar koji ne mari za novinarsku etiku, svaki sudija koji ne mari za pravdu, svaki političar koji se ponaša kao vlasnik države tipični je predstavnik gore navedenog [jedva vidljivog, prim. prev.].

Ovaj čitavi proces neprofesionalizma i osnaživanja negativnog populizma doveo je do toga da politički sistem suštinski postane nefunkcionalan, što građani jedva da su prepoznali. Time su nephodne politička socijalizacija i povratak sistema vrednosti koji neće biti zasnovan na političkoj partiji kao osnovi političkog sistema. Građanin Makedonije ne izvlači ličnu snagu i bezbednost iz svojih kvaliteta, već sa nivoa prisnosti sa „visoko pozicioniranim zvaničnikom vlasti” i toga koliko je za njega lako da dođe do ove osobe, sa željom da ostvari lični cilj. Ovo vodi pravo do nedostatka kriterijuma profesionalizma kao i potpunog jačanja partizacije i partokratije u vidu kulture ponašanja našeg političkog sistema, koji konačno predstavlja osnovu za razvoj negativnog populizma. Sa druge strane, znamo da čak i termin „demokratija” nije uvek pozitivan u svom izvornom značenju, da postoje različiti tipovi demokratija, a oni u kojima je negativni populizam osnovna karakteristika vlasti nazivaju se tiranijskim demokratijama. To je kada se razorne javne politike sa dugoročnim negativnim posledicama izvršavaju u ime građana.

U osnovi, negativni tip populizma proizlazi iz nespemnosti društva za liberalnu demokratiju i nedostatka individualne društvene odgovornosti svakog dela određenih funkcija u okviru političkog sistema. Ovo nas vodi do početne debate o tome šta je politika? – Da li je u pitanju društveno dobro ili društveno loše. Moramo da prevaziđemo „jedva vidljivi populizam“ što zahteva sposobnost društva da stavi opšte društveno dobro ispred ličnih interesa pojedinaca, kako bismo mogli da imamo najmanji mogući stepen negativnog populizma.

Politička socijalizacija koja vodi ka zahtevima za odgovornost je u istom smeru i sve ovo može biti ostvareno izgradnjom novog sistema vrednosti u kojem će klijentelizam, partizacija, korupcija i nepotizam biti kažnjavani, a ne nagrađivani. Kako bismo uspeli da smanjimo razmere „negativnog – jedva vidljivog populizma“, moramo da se usredsredimo na osnovne ljudske karakteristike kada je osoba javni zvaničnik i samim tim ta osoba mora da promovise individualnu društvenu odgovornost. Bez individualne društvene odgovornosti zvaničnika koji grade sistem vrednosti ne možemo da očekujemo pozitivne populističke politike.

5. Pismo iz Italije o populizmu

Francésko Klementi (Italija)

Neuspeh evropskih vladajućih klasa u upravljanju globalnim izazovima glavni je razlog zašto, posle više od dvadeset godina, govorimo o populističkom duhu vremena, talasu društvenog nezadovoljstva, često primitivnom i pojednostavljujućem. Populizam se hrani radikalnim argumentima i kolektivnim emocijama, širi nepoverenje, seje sumnju i buja na verbalnim provokacijama koje često vode fizičkim. Populizam često pokušava da pretvori harizmatično vođstvo u kult ličnosti, prikupljajući podršku kod onih koji se osećaju marginalizovanim od strane društva i napretka, samoproглаšenih gubitnika globalizacije. Ovo su ljudi koji se osećaju isključenim iz demokratskom procesa jer politički i institucionalni sistemi ne obraćaju pažnju na njihove potrebe i zahteve. Igrajući na kartu ovih instinkata, ovaj fenomen – populizam – se širi kroz naše demokratije, gde njegov virus pronalazi odgovarajuće mesto za umnožavanje. Ovo je delom uzrokovano činjenicom da postojeće političke partije i drugi autoriteti, koji su se razvili tokom dvadesetog veka, više nisu prepoznati kao predstavnički, delom usled kompleksnije i opasnije krize demokratije i propadanja njenog kvaliteta. Ovo drugo je najključnije pitanje pred ovim novim, ali ipak ne sasvim novim milenijumom. Populizam je termin za koji se naučnici muče da pruže preciznu definiciju. On pokriva neverovatno širok kulturološki i semantički univerzum i samim tim se sastoji od brojnih promenljivih elemenata i neuhvatljivih odlika, među kojima je, pre svega, intenzivna upotreba retorike. Različite

pojave populizma čine tu reč delimično ispraznom. Samim tim, u okviru fenomena populizma, pronalazimo jasne nagoveštaje kulturnog pojednostavljivanja, funkcionalne nepismenosti, straha i strahova (npr. strah od imigranata ili gubitka svega) i na kraju, ali ne i najmanje bitno, duboko nepoverenje prema elitama i institucijama – što, vredi napomenuti, predstavlja vezivno tkivo koje ovaj fenomen velikih razmera drži skupa. Pokreti inspirisani populizmom nagrizaju naše demokratije. Tokom prethodnih nekoliko godina, od jednih do drugih izbora, izgleda da su započeli marš ka osvajanju javnog konsenzusa na svakom institucionalnom nivou u gotovo svim evropskim zemljama i teže ka tome da postanu vladajuća partija. Suštinski razlog za uspon populizma leži u gubitku kredibiliteta koji su iskusile političke elite, takozvani establišment, tokom prethodnih decenija. Sa jedne strane, nisu bile sposobne da se odgovorno, savesno i pravilno pozabave izazovima koji su došli sa svetom u kojem je tempo života dramatično ubrzan; sa druge strane, oni su oslikavali duh svojih lidera koji se konstantno sukobljavaju (uz osvetoljubive, nasilne i podrivajuće poteze koji to prate) kao da organizuju predstavu za narod. Ovo je sve više slučaj u dobu prodornih medija i globalnih društvenih mreža. Takav tip lidera se iznova pokazao neefikasnim. Time što su nesposobne da svoje reči potkrepe delima i pokazujući kontraproduktivnu tendenciju ka podelama i neslozi, elite su potpisale sopstvenu propast, čineći mogućim ono što je do pre par godina bilo nezamislivo. Jedan značajan aspekt postaje jasan, to da izborna pobeda nije dovoljna. Nikada nije. Nije bila dovoljna da podrži nekada vladajuće klase nasuprot talasu populističkih pokreta i neće biti dovoljna za te populističke pokrete koji su na vlasti – kao što je trenutno slučaj u Rimu, na primer – da budu u mogućnosti da pobeđe na sledećim izborima. Razlog za ovo je jednostavan: moguće je pobediti na izborima kao populista, ali ukoliko je zamisao da se vlada i uvede promena, ne može se ostati populistom. Vladati znači praviti izbore – nositi se sa kompleksnošću dostupnih opcija i rešenja, te kretati se u jednom specifičnom smeru – umesto izbegavati pomenutu složenost kroz izmišljanje izgovora. Ukoliko je populizam, kao

što navodi Nadia Urbinati sa Univerziteta Kolumbija, „granica ekstrema predstavničke demokratije” (Micromega, maj 2014), kada se od njega očekuje da vlada on se mora susresti sa dilemom. Ili će se institucionalizovati, odnosno odustati od uloge univerzalnog ventila kako bi postao politički akter koji traga za specifičnim, odgovarajućim i izvodljivim rešenjima ili će implodirati, uništen sopstvenom retorikom. Populizam je, ipak, suštinski negativan fenomen, uvek protiv nečega ili nekoga, nikada za nešto konkretno. Zbog ovoga svi tipovi populizma mogu se grupisati kao anti-establišment umesto kao desnica ili levica, jer ono što je na kraju krajeva bitno jeste biti protiv. Time razlike između levičarskih radikalnih pokreta protiv štednje praktično nestaju, poput španskog Podemosa, grčke Sirize i Piratske partije u Švedskoj i Nemačkoj ili oni između ksenofobnih, rasističkih i kranje desnih Alternativa za Nemačku i Pokret pet zvedi u Italiji i između Nacionalnog fronta u Francuskoj i austrijske kopije vođene nekadašnjim predsedničkim kandidatom Norbertom Hoferom. Njihove pozicije duž istrošene desno-leve ose nisu značajne, ono što je bitno jeste pro/anti-establišment osa, razlika između uključivanja i isključivanja.

Kuda nas ovo vodi? Populizam i konsenzus u srednjem roku prirodni su neprijatelji. Zalaganje za konsenzus zarad vlasti, a ne da bi se samo predstavljalo, mnogo je teži zadatak nego davati mikrofon putem kojeg svi koji se osećaju lišenim prava i zanemarenim od strane društvenih kretanja mogu da iskažu svoju zbuđenost i nesigurnost. Slogani, prozivanja i vika više ne služe svrsi; u tom trenutku potrebni su pravi odgovori na prave probleme, zasnovani na odgovarajućim i izvodljivim rešenjima. Može se reći da nemamo vremena da dozvolimo populističkim snagama mogućnost da dođu na vlast, te time da pokažemo biračima njihovu nesposobnost da reše probleme i izazove našeg doba. To je tačno. I to je upravo ono u čemu leži izazov za ne-populiste. Važno je biti svestan značaja široko rasprostranjenog straha od nepoznatog i prepoznati da je teško objasniti trenutne probleme i njihova moguća rešenja sve više umornom i podeljenom društvu. Istovremeno, ključno je imati na umu da ne možemo dobiti bitku

za konsenzus protiv populističkih pokreta i partija ukoliko nismo potpuno uvereni da smo sposobni da pružimo rešenja koja obećavamo. Odsustvo rešenja ne služi nikome. I dok populistici mogu da pretvore odsustvo rešenja u konsenzus, s obzirom da se od njih ne zahteva kredibilnost, odsustvo rešenja ništa ne znači za ne-populiste koji teže vlasti. Za ove druge, verodostojnost je suštinski potrebna, proverljiva i procenjena od strane birača.

U Italiji, Pokret pet zvedi pokušava da se predstavi kao partija koja je sposobna da vlada, tražeći nove ličnosti u društvu, predstavljajući nove šokantne ideje i predloge i spuštajući radikalni ton najvidljivijih predstavnika, predstavljajući odsustvo rešenja kao rešenje. Ali nisam siguran da će ova strategija biti dovoljna za njih da pobede na izborima, osvajajući većinu u oba doma Parlamenta. Italijanski elektori su mnogo tiši i umereniji, makar u jednom domu (Senatu) će većinom glasati za „stare” partije, možda i za Napred Italija - Berlusconijevu partiju.

Svakako, preostaje dilema: koliko će stare partije biti sposobne da ubede više birača od populističkih partija? U svakom slučaju, jedini način da se pobedi populizam, u srednjem i u kratkom roku, jeste povratak starim putevima izgradnje verodostojnosti koja proizlazi iz ispunjavanja obećanja, što dalje daje verodostojnost onome što se obećava u budućnosti. Posle svega, ne postoje drugi načini da se usprotivi fenomenu koji, s obzirom na njegovu veličinu, gledišta i raznovrsnost oblika, pokušava da bude uspešan usled beskičmenosti vladajuće klase umesto na osnovu veština njegovih vođa. Svakako, dobar protivotrov za populizam bila bi federalna Evropa: najbolji način da se odbiju anti-establišment pokreti, koja bi mogla da pruži i prave recepte za rešenje najvećih problema.

6. Da populizam ponovo propadne

Danina Rafo (Venecuela)

„Ideja je kao virus. Otporna. Veoma zarazna. Najmanje seme ideje može da poraste. Može da poraste i da te odredi ili da te uništi. Najmanja ideja poput: Tvoj svet nije realan. Jednostavna mala pomisao može promeniti sve.” (Dominik Kob, Inception, 2010.)

Postoji milion načina na koje bismo mogli da definišemo populizam, ali bih volela da počnem sa definicijom da je u pitanju bolest demokratije. Ova bolest se širi kao virus i živi od političke i ekonomske kulture autoritarnog statizma koji danas prevlađuje u Venecueli.

Trenutno, Venecuela u potpunosti održava potrebu da uništi ideje koje bi mogle da promovišu popularnost kolektivismu i izgrade liberalnu alternativu kroz širenje ideja slobode. Na nesreću, u Venecueli najveći broj ljudi nikada se, opijen populizmom i političkim personalizmom, nije susreo sa pozivom na slobodu i prosperitet.

Politički mediokritet vodi populizmu

U Venecueli, neprestano smo u potrazi za „vrhovnim vođom” kako bismo ga postavili na poziciju moći sa koje će, navodno, „rešiti sve naše probleme”. S obzirom da ne postoji nešto

poput „volje naroda“, populisti su često harizmatički lideri koji makar mogu da stvore privid da su u stanju da ujedine ljude sa različitim pogledima i željama. Njihovi podržavaoci misle sledeće: „Verujemo da vođa otelotvoruje našu volju, tako da nam nisu potrebni prostori u kojima to može biti osporavano“ i „trebalo bi da pustimo vođu da obavi posao“.

Odličan primer ovoga je način na koji personalizam Uga Čaveza prožima venecuelansku politiku. Njegovo autokratsko vođstvo vodilo je do opasnog obrasca u kojem on i vojska imaju središnju ulogu u vlasti i ekonomiji. Ova doktrina naglašavanja značaja, jedinstvenosti i nepogrešivosti njegove ličnosti, omela je predvidljivost i rutinu partijskih organizacija, podrila liberalno-demokratske institucije i dovela Venecuelu do trenutne krize u kojoj su institucije postale toliko osakaćene da je kriminal široko rasprostranjen, korupcija vodi preživljavanju, a kvalitet života je uništen.

Ono što bi trebalo zaista da brine je da su te posledice vidljive tek nakon što arhitekta „socijalizma 21. veka“ naprave štetu, iako najveći deo društva i dalje smatra da vođi treba dati šansu. Sve se vrti oko manipuliranih masa.

Populistička upotreba jezika i izgradnja paralelnih stvarnosti zarad manipulacije masom

Važno je naglasiti ono za šta se venecuelanski akademik Karlos Ranhel zalagao tokom svog života: postoje politički mitovi koji opstaju u Latinskoj Americi, a naročito u Venecueli (populizam, anti-imperijalizam, revolucija i sl.) koji su koren ekonomskog i društvenog nazadovanja u regionu. Samo kroz prepoznavanje i uništenje tih mitova – putem argumenata zasnovanih na principima slobode (liberalne demokratije, vladavine prava i tržišne ekonomije) i povoljnih rezultata tamo gde se oni primene – naše zemlje mogu se izvući iz neznanja, siromaštva, nesigurnosti i autoritarizma.

Ova ideja bi trebalo ponovo da posluži kao podsetnik, ne samo Venecuelancima, već svim stanovnicima Latinske Amerike, da ponovo razmisle da li bi trebalo da nastavimo da budemo žrtve političkog avanturizma kolektivističke levice, predstavljeni sektorom vladajuće klase koji promovise korupciju i oportunitizam. Žan-Fransoa Revel rekao je jednom da nerazvijenost regiona Latinske Amerike, iznad svega, jeste posledica više političkih nego ekonomskih razloga. Želela bih da dodam da je to i pitanje kulture; mada imamo obilje resursa i možemo da činimo sve, od penjanja na planine do istraživanja najdubljih okeana i osnivanja globalnih naftnih kompanija, iz nekog razloga ne možemo da odemo dalje od te ideje da su nam potrebni vrhovni politički gospodari koji će nam reći šta možemo, a šta ne možemo da činimo sa našim životima.

Kao što citat na početku ovog eseja ilustruje, socijalistički svet u kojem mnogi Venecuelanci žive, koji je postavljen na skandaloznim mitovima i lažima „nije realan”. Moramo da uzgajamo jednostavnu ideju: ukoliko želimo ponovo da budemo slobodni, odbrana slobode i ograničenje vlasti kao uslov za bezbednost i prosperitet naša su jedina alternativa.

7. Postmoderna diktatura u Rusiji

Intervju sa Piterom Pomerancevim (Velika Britanija)

1. Pre tačno jednog veka tadašnja carska Rusija prošla je kroz seriju kriza koji su kulminirali Oktobarskom revolucijom i građanskim ratom. Ono što je usledilo oblikovalo je modernu istoriju Evrope. Sovjetski savez prestao je da postoji 1991. godine. Danas, međutim, posebno u Rusiji sve češće prisustvujemo rebrendiranju sovjetskog nasleđa. Kakav odnos današnja vlast u Rusiji ima prema ovom nasleđu i šta je njihova ključna motivacija u izgradnji tog odnosa?

Počnimo sa revolucijom jer su u pitanju različite stvari. Dakle, oni se veoma boje revolucije jer ona, očigledno, predstavlja radikalnu promenu i to nije nešto što trenutni režim želi. Zaista se trude da primire revoluciju. Najinteresantniji istorijski projekat ove godine o revoluciji, zapravo su sprovedi liberali. Urednik male nezavisne televizijske stanice stvorio je internet projekat koji i dalje traje, gde pojedini različiti likovi iz revolucije pričaju svoju priču svakoga dana. Postoji tweet feed uživo, gde se prepričava revolucija iz dana u dan, nakon sto godina. Postoje razni razlozi zbog kojih su uradili sve ovo, ali jedan od njih je možda da poseju seme moguće promene. Značenje revolucije je na mnoge načine preokrenuto, te se sada liberali igraju ovim idejama jer žele promenu, dok konzervativci koji su više pro-Sovjeti pokušavaju da zaborave ideju revolucije kao da je pretnja. Tako da mislim da je ovo zaista nešto o čemu bi trebalo razmišljati. Ne govorimo ovde o istoriji, već o upotrebi istorije u sadašnjosti.

Prosto, historiografija Putina i način na koji se predaje u školama veoma je jednostavna. Ne radi se o Sovjetima ili Rusima, već o vođama. O jakim vođama – dobrim, slabim vođama – lošim. Tako da istorijski, Ivan Grozni, Petar Veliki, Staljin, Brežnjev – su dobri, car Nikolaj, Gorbačov, Kruščev – su loši. To je podela. Ne radi se o ideologiji, već o snazi.

2. U svojoj knjizi *Ništa nije istina i sve je moguće* odredili ste Putinov režim kao „vrstu postmoderne diktature koja koristi jezik i institucije demokratskog kapitalizma za svoje autoritarne ciljeve”. Kako biste bliže objasnili taj koncept? Koje su sličnosti, a koje razlike između modela vladavine Vladimira Putina i modela vladavine tokom perioda SSSR-a?

Čak i od tada, s obzirom da je moja knjiga o periodu između 2001. i 2011, nekako se završava 2013, završava se sa Krimom. Čak i od tada, to se promenilo. U knjizi kažem „igra se menja”, ali njena postmoderna, ona i dalje preživljava. U smislu da je sve, koristeći ovaj divni bodrijarovski termin koji je veoma popularan u Rusiji, simulakrum. Stvari su očigledno drugačije u odnosu na sovjetska vremena. Naravno, Rusija je sada otvorenija, otvorenih granica i svemu što to prati. Ali takođe, Sovjetski Savez je bio veoma centralizovan. Jedna ideologija, jedna partija, sa lančanim donošenjem odluka. Moderna Rusija je umrežena, difuzna, decentralizovana za jedan autoritarni režim, otvorenih granica itd. Povodom ostalog, onoga do čega mi je stalo, a to su mediji, televizija, propaganda, takođe je promenjena upotreba ideologije. Sovjetski Savez je imao jednu ideologiju, te je bilo sasvim lako protiviti joj se. Takođe, postojala je jedna verzija istine. Bio je to modernistički projekat, u smislu da su pokušavali da ostvare zvanično odličan racionalni san, da dođu do savršenog društva naučnim putem. To je značilo i da ih je bilo moguće uhvatiti u nedelu, pa su BBC World News Service i radio Slobodna Evropa mogli da emituju istinu o hapšenjima u Sovjetskom Savezu, o tome šta se zaista događa tamo i ljudi su brinuli o tome i pokušavali da

to spreče. Novi režim je psihološki potpuno postmodernistički, u smislu da ih ne interesuje ideja istinitosti, ne zanima ih budućnost, ne idu nikuda. Ali je postmodernistički i po pitanju ideologije, u smislu da nemate samo jednu ideologiju već simulakrum, sve ove lažne političke partije, zapravo kontrolisane od strane Kremlja, koje stvaraju privid demokratske debate. Ukoliko zađete malo dublje, to nisu prave političke partije. To ide još dublje, ukoliko pođemo od ove ideje da su stvari onakve kakvim izgledaju. Ništa u Rusiji nije onako kako izgleda. Piše „policija” na vratima, ali ne radi posao policije, ne štiti vas od kriminalaca. Zapravo pomaže kriminalcima. Vidite, na primer, saobraćajna policija, oni nisu saobraćajna policija, oni rade nešto drugo na tom poslu, uglavnom prikupljaju novac. Tako da ništa nije onako kako izgleda. U tom smislu i dalje postoji veza sa Sovjetskim Savezom jer je i to, takođe, bilo nešto što se pretvaralo da je komunističko, bez da je to bilo. Možete da vidite korene toga u Sovjetskom Savezu, ali je nešto očito drugačije.

3. Često se stvarna ili preuveličana moć Rusije svodi na određene oblasti vojno-bezbednosnog sektora. Malo se, međutim, obraća pažnja na medijsku arhitekturu, sofisticiranu propagandu, uticaj koji se kanališe kroz kulturu i umetnost. Ako je, kao što ste na jednom mestu ustanovili, „zadatak da se sovjetska kontrola sintetiše sa Zapadnom zabavom” kojim metodama se u Kremliju taj zadatak praktično ostvaruje?

Na domaćem planu, mislim da tu nema ničeg naročito pametnog, oni samo kupuju zapadne TV programe i prikazuju ih, a potom pretvore Putina u sopstveni rijaliti šou. Putin je dosta toga naučio od Berluskonija, koji je navodno Putinu rekao, ali nisam siguran u pouzdanost ovog citata, da „ukoliko nije na televiziji, onda ne postoji”. Putin razume moć i vrednost televizije, prva stvar koju je učinio nakon dolaska na vlast je da preuzme televiziju. Ona je zabavna jer proizvodi veliki broj šoua, ali ono što su još uradili je da vesti predstave kao film. Dosta toga se vrti oko rata, što gura granicu između filma i rata. Dok dođemo do rata na Krimu i u Ukrajini, u vestima u Rusiji to je predstavljeno kao film, kao zabava. Ali čak i tokom Rata u Iraku postojalo je novinarstvo,

ljudi su zaista izveštavali o onome što se dešava, dok u Ukrajini više nije bilo potrebe to da rade. Bukvalno, priče su izmišljane, priče se često izmišljaju u ratno vreme, ali ne bez prestanka. Videli biste tipove glumaca koji se pojavljuju u različitim priložima. Postoji nekoliko čuvenih scena u kojima se jedna žena, zapravo zaposlena u partiji, pojavljuje kao žena iz Odeze koja je zabrinuta za svoju rodbinu, a u sledećem prilogu ona igra drugu osobu u drugom gradu u Ukrajini. Oni su bukvalno samo unajmljivali glumce. A novinari NTV, NTV je jedan od ruskih kanala, novinari su se pojavljivali u Odesi i organizovali bi malu grupu ljudi kako bi rekli „gle, protest”. Ovo se često dešava u Rusiji. Mislim da se radi o tome da su preuzeli nešto što su videli na Zapadu, bez sumnje, a potom to doveli do logičnog zaključka. Slično se desilo sa komunizmom, ideja preuzeta sa Zapada i potom izvedena do kraja.

Veoma je zanimljivo razgovarati sa gledaocima, takođe. Sproveo sam nekoliko fokus grupa, među ruskim Letoncima. Oni nisu glupi, oni razumeju da je većina onoga što vide na ruskoj televiziji verovatno sranje, ali su u fazonu „ovo je zabavno, gledamo zato što nam je interesantno” i sve dok ljudi gledaju možete da nastavite da prenosite poruku, čak i ukoliko vam ne veruju 100% nešto se ipak zadrži.

4. Čini se da zvanična Rusija na različite načine podržava i podstiče ideološki različite populističke partije i pokrete u Evropi. Šta bi iz ugla vlasti u Moskvi bila pozadina ove motivacije?

Na neki način, to je vrlo stara praksa. Kremlj je oduvek pokušavao da komunicira sa različitim partijama na Zapadu. To je stara igra – podeliti Zapad. Napravimo korak unazad na trenutak i zapitajmo se: da li je Rusija pretnja po Zapad? Ovo je pitanje na koje se često daje odgovor. Sa jedne strane, odgovor je očigledno „ne” jer bismo mi verovatno dobili bilo kakav rat. Ali Zapad nije to, Zapad je ideja. To je ideja da će zemlje koje su u Evropskoj uniji i NATO, odnosno SAD i Evropa, braniti jedna drugu jer su deo jednog velikog zajedničkog projekta. Kako bi pobedila Zapad, Rusija ne mora da pobedi u ratu već samo da podrije tu ideju. Zapravo, to

uopšte nije teško jer postoje mnogi na Zapadu koji veruju da je to moguće i potrebno uraditi. Populističke partije koje ste pomenuli su dobar primer. Kremlj ih je ohrabrio koliko je mogao, ponekad otvorenije i finansijskim putem, kao što je slučaj sa Marin Le Pen. Partije u Nemačkoj nije tako lako shvatiti. To ne moraju da budu direktne uplate, mogu da budu usluge, medijski prostor, poslovna pomoć, na primer može da bude lakše investirati u Rusiju ukoliko ste od pomoći. Kod takvih veza zaista je potrebno ući u detalje.

Postoji još jedan način da se ovo posmatra, kroz posmatranje partija koje koriste Kremlj. Pretpostavljam da one konstantno govore „pomoći ćemo vam, dajte nam neki novac“, a Kremlj prvo traži da se dokaže sposobnost tih partija, naročito sa strankama na Balkanu i posebno u Bugarskoj. Ovo nije linerani odnos. U tom smislu je Orban fascinant. On želi novac iz Rusije, želi da koristi Rusiju kako bi se osvetio Evropskoj uniji, te kad god mu EU pravi probleme on zauzima stav poput „dobro, obratiću se Rusiji“. On koristi Rusiju u odnosu sa EU i istovremeno pokušava da dođe do sredstava iz Rusije. Mislim da su Rusi veoma svesni toga da ih on iskorišćava. To je igra u kojoj svako koristi onog drugog, svako pokušava da prevari svakog i svako ucenjuje svakog. Pretpostavljam da je takva situacija i na Balkanu, vi svakako znate to bolje nego ja, ali tako deluje posmatraču sa strane. Ove stvari ne treba posmatrati linearno, to su kompleksne igre u kojima svako igra protiv drugog i često se „ruska pretnja“ koristi kao put do prednosti.

5. Ko je Vladislav Surkov, „kremaljski demijurg“ i zašto je on važan za razumevanje *Reality show Russia*?

To je ono što ovo čini distinktivno ruskim. Postoje brojne zemlje sa takvim ljudima koji vode PR i propagandu, ali Surkov ide dalje i o tome piše romane. Romane koji su dobri, jer je on talentovan i nadaren. U pitanju su kratke priče koje su samoanalitične i veoma cinične. Veoma razigrane i postmodernističke. Na taj način je fascinant, nešto nepredviđeno, poput Trampa. Čudna mešavina moći, medija i scenarija. Oduvek su išli zajedno, performans,

pozorište i politika – sve je to jedno isto. Njegovi mejlovi su hakovani tokom Krimskog rata. Ti mejlovi su divna mešavina ljudi koji mu predlažu filmove, koji mu pišu o umetnosti i odjednom nešto poput „Kako da uništimo ovu grupu u Donjecku?“ Čudna mešavina koju on spaja, tu razigranost i moć. U tom smislu, on simboliše svoje vreme, ali ne bi trebalo da precenjujemo njegovu moć, on je neko ko služi, a ne neko ko diktira. Putin mu veruje jer je i dalje prisutan.

6. Kako izgleda ideološki portret političke opozicije u Rusiji i kakva je snaga civilnog društva? Kako i da li uopšte možemo da razlikujemo organizacije i udruženja koje su istinski za jačanje vladavine prava od onih koje su lažne i na platnom spisku vlasti?

Građansko društvo, sa svim nevladinim organizacijama, vrlo je slabo. Delom je to istorijske prirode, jer je Rusija oduvek bila veoma centralizovana zemlja. Kako zbog strukture moći, tako i zbog nafte. Ekonomska struktura i ekonomija su, takođe, centralizovani. Nafta ima to svojstvo i sve se vrti oko novca. Nije kao u Ukrajini, u kojoj postoje određene površinske sličnosti sa Rusijom, ali je tamo država slaba i postoji zaista snažno građansko društvo. Nema toliko novca pa su ljudi primorani da stvaraju poslovne organizacije, crkvene organizacije, porodične organizacije. Oduvek je postojala ta tradicija da je država okupator, bilo da su u pitanju Rusi, Nemci ili bilo ko drugi ko je Ukrajinu okupirao. Ukrajinsko građansko društvo se uvek razvijalo izvan države, dok da bi ste bili u poziciji da menjate nešto morate biti u okviru državnog aparata.

U Rusiji se uvek pitate „Koja je prava opozicija?“ Uvek se raspravlja da li je u pitanju nekakva smisalica ili su zaista opozicija. Uglavnom se to vidi kada vas ubiju, nakon toga svi misle „ipak je bio opozicija“. Mnogo toga je u državnom vlasništvu, nekad kroz Gasprom i dozvoljeno je kretanje u veoma ograničenom prostoru. Teško je, ali je moguće prepoznati pojedince ili grupe prema nivou žrtve koju podnose, da su zaista oni pravi.

7. Kakvu političku dinamiku možemo da očekujemo u Rusiji u bliskoj budućnosti? Da li verujete u mogućnost stvaranja kritične mase demokratskih snaga koja bi ostvarila značajniji rezultat i kroz institucije uticala na promenu politike?

Vidimo proteste širom zemlje, s obzirom da je tehnički u pitanju zemlja sa srednjom klasom – zašto da ne? Imate dovoljan broj ljudi koji poseduju kola i stanove, te postoji granica do koje ih je moguće maltretirati. Ali nije to poenta. Poenta je da postoji veća istorijska suština o tome da je Rusija carstvo. Tako će biti dokle god sebe posmatra kao carstvo, što se pokazuje u potrebi da postoji autoritarna ličnost koja vlada, poput cara. Znaćemo da se nešto promenilo kada Rusija prestane da posmatra sebe kao carstvo, a to je veoma teško. Britanija je uspela da se reši svoje imperije, ali i dalje proživljava momente imperijalnog ludila zasnovanog na istorijskom sećanju. Prema mom mišljenju, simbol toga biće kada vođa zemlje prestane da živi u Kremlju, kada Kremlj postane samo muzej, možda će tada Rusija završiti na novoj istorijskoj ravni. Mnogi Rusi samo žele relativno normalan život u srednjoj klasi, ali ta ideja o tome da se bude zaista velika sila inficira sve drugo.

8. Dijagnoza levog populizma u Španiji

Eduardo Fernandez Luinja (Španija)

PODEMOS se probio na špansku političku scenu nakon izbornog uspeha koji je ostvario na izborima za Evropski parlament 2014. godine. Nakon tih pet predstavnika u Evropskom parlamentu, organizacija je rasla sve do 71 predstavnika u Kongresu i 15 senatora, čime je postala jedna od najmoćnijih političkih organizacija u zakonodavnoj vlasti Kraljevine Španije. Ukoliko proučimo poreklo organizacije i njen izborni uspeh, doći ćemo do velikog broja pitanja na koja bi trebalo da odgovorimo kroz ovaj kratak esej o organizaciji. Kako je nastala? Kako je organizovana? Ima li zaista mogućnosti da raste i da nastavi da pravi podelu u već usitnjenom partijskom sistemu Španije?

Poreklo: od društvenog pokreta do političke partije

Ne možemo da razumemo PODEMOS bez 15 M (15 M je bio društveni pokret koji je protestovao zbog ekonomske krize u Španiji u tom trenutku). Ovaj društveni pokret je organizaciji služio kao plodno tlo da regrutuje neke od svojih vodećih kadrova. Ne možemo razumeti 15 M bez da smo svesni ozbiljne, ekonomske, političke i društvene krize koja je pogodila Španiju posle 2008. Ukoliko sve analiziramo korak po korak, možemo razumeti zašto je nastala ova remetilačka i opasna politička organizacija. 2008. godine eksplodirala je jedna od najvećih ekonomskih kriza

u istoriji Španije. U to vreme, nezaposlenost je porasla sa 7.9% u 2007, na 27.2% sredinom 2012. godine. U nekim autonomnim oblastima (Autonomne zajednice; decentralizovane teritorijalne jedinice. U Španiji postoji 17 teritorija sa autonomijom, među kojima se zbog snažnog društvenog i političkog sukoba ističu Katalonija i Baskija), brojka je porasla na 50% aktivne populacije, bukvalno izazivajući pravu društvenu dramu. Kriza je obuhvatila produktivni sektor građevinske industrije u potpunosti. Gubitak poslova stvorio je nezadovoljstvo koje su iskoristile neke organizacije na ekstremnoj levisi.

Nedostatak mogućnosti za zaposlenje, raširena korupcija koja je otkrivena među političkom elitom dve glavne partije španskog političkog sistema (Narodna partija (PP) desnog centra i Španska socijalistička radnička partija (PSOE) levog centra) kao i spašavanje nekih banaka (Cajas de Ahorro banke u državnom vlasništvu), uvećali su političko nezadovoljstvo i antisistemske struje. 15 maja (2011) brojni demonstranti okupirali su Puerta del Sol (u centru Madrida) i razvili pokret vođen grupom ekstremno levičarskih pojedinaca sa univerziteta. Ovaj fenomen, poznat kao pokret Nezadovoljnih (Indignados), poslužio je kao proces regrutovanja elita – trenutne organizacije – i kao eksperiment za uzdizanje stanovništva i koristeći nezadovoljstvo, za osvajanje moći.

Zahvaljujući mogućnosti da upravlja društvenim frustracijama i usled javnog prisustva na televiziji, Pablo Iglesias je izbio na političku ravan sa novom organizacijom željnom moći. Prvi eksperiment bili su evropski izbori. Na ovom izbornom takmičenju, PODEMOS je obezbedio 5 od 54 španskih evropskih poslanika u Evropskom parlamentu. Ovaj rezultat stavio je PODEMOS na četvrtu poziciju po snazi, iza dve velike partije koje su dale stabilnost političkom sistemu Španije.

Juriš na zakonodavnu vlast Španije: uspeh PODEMOS-a na parlamentarnim izborima 2015. i 2016.

Društveni pokret i uspeh na evropskim izborima stvorio je atmosferu ekstaze među radikalnom levicom Španije. Kako je istakao Pablo Iglesias, išli su da pobeđu, a ne da budu opozicija. Situacija nije mogla biti složenija krajem 2015, kada su 20. decembra održani izbori za španski parlament. Rezultati su pokazali jasnu podeljenost tradicionalnog španskog partijskog sistema i ojačali PODEMOS i njihovo vođstvo. Organizacija je osvojila 13% glasova, ali usled saradnje ove političke snage sa značajnim brojem malih kranje levih partija širom Španije, njihovo prisustvo bilo je na 21% važećih glasova i 69 predstavnika od 350. Uspeh koji je doveo u opasnost politički sistem Španije proizašao je iz demokratskih promena 1978. godine.

Ovi izbori iscrtili su zamršenost parlamenta koji je sprečio uspostavljanje vlasti na nacionalnom nivou. Španija je, bukvalno, bila bez vlasti 315 dana sve dok nisu raspisani novi izbori koji su održani 26. juna 2016. Tog dana, ojačani PODEMOS je u koaliciji sa Izquierda Unida (bivša Komunistička partija Španije), osvojio 71 mesto, osvojivši 21.10% važećih glasova. PODEMOS je bez sumnje postao treća politička snaga nakon Narodne partije (sa 137 mesta i 33% glasova) i PSOE (sa 85 mesta i 22.6% glasova). Partija je iskoristila krizu i organizacijska izborna i komunikaciona mašinerija lansirala je ovu mladu partiju sa pozicije marginalne organizacije početkom 2014, do treće po političkoj snazi 2016. godine. Dve godine rasta bez presedana stvorile su problem za politički sistem zemlje.

Šta PODEMOS prodaje? Šta PODEMOS nudi?

Mogli bismo da označimo PODEMOS kao levičarsku populističku organizaciju. Kada analiziramo politički program, on je prepun kontradikcija. U pitanju je politička ponuda koja je usmerena na nezadovoljne i unesrećene pojedince tokom ekonomske krize. Suština organizacije, međutim, problematičnija je i opasnija.

Postoji veliki broj tekstova (Timermans, 2014; Tamames, 2015; Muller, 2015) koji ukazuju na najvažniji cilj partije PODEMOS: glavni cilj PODEMOS-a jeste uništenje španskog sistema koji proizlazi iz demokratske tranzicije 1978. Ovo je glavni cilj organizacije. To je najvažnija stvar za nekoliko njenih osnivača: Injigo Erehon (profesor političkih nauka i takođe savetnik i konsultant nekoliko levičarskih Latino-Američkih vlada, poput Bolivije), Huan Karlos Monedero (profesor političkih nauka i savetnik Čaveza i Madura), kao i Pablo Iglesias lično (profesor na Fakultetu političkih nauka na Universidad Complutense de Madrid) i nekoliko njegovih kolega. Upravo ta elita veruje da je tranzicija bila proces koji je planiran od strane desnice u njenu korist. Tokom tog procesa, snage levice, naročito Komunistička partija Španije, bili su saučesnici. Samim tim, usled potrebe da se povrati sistem i savlada desnica, neophodno je promeniti prirodu istog, izmenom arhitekture kakvu znamo.

Nesporno je da je Španija uživala jedan od svojih najlepših perioda u istoriji između 1978. i 2008. Za PODEMOS, međutim, pomenuti period (od 1978. do danas) rezultat je zavere desničarskih snaga koji mora biti ispravljen. Zarad ovog cilja, politički program PODEMOS-a naglašava kritiku monarhije, prava izvesnih perifernih zajednica da odlučuju o svojoj budućnosti i boljoj raspodeli bogatstva.

Ekonomski i politički program organizacije užasno je pun nedostataka i na trenutke nepovezan. „Dizajneri” organizacije pokazali su svoju ideološku posvećenost i malo ekonomskog usmerenja. Ukoliko bismo morali da rezimiramo ekonomski politički program, mogli bismo da ukažemo da PODEMOS želi:

- 1) Podelu postojećeg posla na tržištu rada Španije zarad smanjenja postojeće nezaposlenosti;
- 2) Nacionalizaciju banaka i izlazak iz Evrozone (ukoliko je to neophodno);
- 3) Promociju agresivne politike socijalnog stanovanja;
- 4) Povećanje minimalne nadnice;

- 5) Uvećanje progresivnosti poreskog sistema Španije (odveć previsoke);
- 6) Eksproprijaciju određene imovine i sprovođenje bankrota javnog duga ukoliko stanovništvo smatra da je to ispravno. Da, dobro ste pročitali. Ukoliko je to ispravno, žele da učine demokratskim pitanje bankrotiranja ili plaćanja javnog duga;
- 7) Promociju univerzalnog minimalnog dohotka.

Uz ove mere, koje su već opasne za društvo slobodnih pojedinaca, žele da nacionalizuju medije. Kažu da bi nacionalizacija značila demokratizaciju medija i umanjenje moći velikih kapitalista. Kao što Asis Timermans ukazuje:

„Napredovati ka sistemu u kojem medijska slika odgovara konkretnom nacrtu od strane države, uvek podrazumeva smanjenje slobode i podređivanje građana vlasti.“ (Timermans, 2014)

PODEMOS ne veruje u individualne slobode. Ukoliko steknu veću moć od one koju imaju trenutno, postojeće slobode su u opasnosti da nestanu.

Zaključak. Mogu li da pobjede?

Kao što smo videli, ovaj esej prikazuje poreklo, razvoj i političku ponudu partijske organizacije PODEMOS. PODEMOS je treća po snazi na trenutnoj političkoj sceni Španije. Ukoliko se efekti krize ne umanje, organizacija će rasti kao što je pokazala da može, zahvaljujući atraktivnim govorima i dobroj marketinškoj kampanji, kako bi dokazala da ima kapacitet da iskoristi društveno nezadovoljstvo i time osvojila vlast.

Sada se može pretpostaviti da ukoliko se nezaposlenost smanji i ekonomska situacija poboljša, PODEMOS će imati problem da ostvari izborni uspeh. Unapređenje produktivnosti i zaposlenosti će oslabiti organizaciju. Nadajmo se da će tako biti, jer Španija i njeni građani zaslužuju slobodnu budućnost, a PODEMOS je najveći neprijatelj otvorenog društva.

9. Logika neprijatelja slobode

Intervju sa Tomom Palmerom (SAD)

1. Tokom govora na konferencijama i u intervjuima često kažete da je svet ušao u novo doba političkog i društvenog sukoba. U ovom novom dobu, oni koji se protive idejama individualne slobode, otvorenog društva i slobodne trgovine koriste drugačije argumente i tehnike nego njihovi istorijski prethodnici tokom XX veka. Šta ovo znači u praksi?

Zapravo, vidimo recikliranje starih ideja za koje je najveći broj ljudi mislio da su odbačene 1945. godine. Samo ih nismo dugo videli u ovom obliku. „Identitarijanci“ obnavljaju ideje kolektivnog, umesto individualnog identiteta i vrednosti, ideje koje su nam donele mržnju, rat, masovna ubistva i razoren kontinent. Često se to povezuje sa „desnicom“. Na levisi je došlo do objavljivanja novog vida identitarijanskih politika i nezačuđujuće, to pothranjuje ponovno pojavljivanje identitarijanskih ideja na desnici. Levičarska ideologija je nešto sa čime smo upoznati, ali od pada Sovjetskog Saveza nismo je videli organizovanu kao sada.

Jedinstven je stepen do kojeg su krajnja levica i krajnja desnica uvezale svoje ideje sa ekstremima postmoderne misli. Ekstremni post-modernisti insistiraju na tome da su sve društvene forme društveni konstrukti i iz toga izvode da su to proizvodi volje, a da je volja neizbežno kolektivna. Time, kada se pominje volja, eksplicitno ili implicitno ona više nije volja ove ili one osobe, već

volja koja pokreće kolektivitet, bilo da je u pitanju rasa, klasa ili nacija, koji proizvodi društvene forme i samim tim identitet članova šire društvene celine. Kao takvi, pojedinci su epifenomeni, pena na površini dubine, potpuno bez sadržine i time, iskreno, potrošni.

Ove ideje bile su formativne za rivalstvo kolektivizama 20. veka. Danas se krajnja levica i kranja desnica oslanjaju na zajedničke intelektualne izvore koji su bili duboko upleteni u anti-liberalnu nacional-socijalističku ideologiju, konkretno na ideje Karla Šmita i Martina Hajdegera, od kojih su obojica bili izraziti neprijatelji liberalizma i koji su inspirisali neliberalizme različitih vrsta, uključujući i radikalni islamizam – intelektualne arhitekta Islamske republike Iran bili su zakleti hajdegerijanci, levičarska politička korektnost i neo-nacistički Alt-Right i „Identitarijanski” pokreti.

Zbog toga što napad na individualnu slobodu, toleranciju i vladavinu prava ima tako duboke metafizičke korene, odgovor mora biti metafizički i politički, odnosno ontološki primat i cena i vrednost brojno i materijalno pojedinačnog ljudskog bića, da iskoristim frazu Tome Akvinskog, mora biti ponovo potvrđena moralno i na dubljem nivou ontološkog. Grupni identiteti nisu osnovni, već izvedeni. Individualno ljudsko biće živi, pati, doživljava iskustva i umire, a ne grupa. Grupe postoje, svakako, ali one nisu ontološki jednake individuama od kojih su sačinjene jer su sastavljene od pojedinaca i njihovih složenih međudnosa. Šuma nije zapravo veliko drvo; zgrada nije zapravo ogromna cigla; društvo ili nacija nisu jedna džinovska osoba. I da društvo i nacija nisu „realniji” od pojedinaca koji ih čine, od kojih svako ima jedinstven identitet.

2. Mnogim ljudima je teško da poveruju da bi neko mogao da prigrli sukob i borbu umesto saradnje i mira. Možda nije začuđujuće to da određene marginalne grupe odbijaju ideju saradnje i prosperiteta, ali deluje da su ovi nasilni i pogledi nultog zbira na svet ponekad primamljivi čak i umerenima. Šta pokreće ljude da prigrle sukob i nasilje umesto mira, slobode, zajedničke koristi i prosperiteta?

To je veliko pitanje. U nekim slučajevima, ljudi tragaju za svojim identitetom i vrednošću samo kroz poistovećivanje sa grupom. To je tačno za ulične bande i za nasilne levičarske ili desničarske političke pokrete. Osoba sa malo ličnih postignuća može stajati uspravno kada je on ili ona pripadnik „rase” ili „klase” koja je ostvarila ono što on ili ona nisu. To se jasno vidi u slučajevima ultra-nacionalističkih, neonacističkih i rasističkih grupa koje regrutima nude nezarađene identitete, ostvarenja i slavu.

Povrh svega, nasilje je naročito privlačno nezadovoljnim, otuđenim i mladim muškarcima koji tako mogu da se prepuste svom nasilnom impulsu. Civilizacija je stvar učenja samokontrole i usvajanja standarda ponašanja; nasilne bande, političke ili ne, pod drugim mislim na bande koje diluju drogu i slično, oslobađaju mlade muškarce tih usvojenih ograničenja i mnogi od njih uživaju u tome. Možete da pronađete najveće slavljenje nasilja u pisanjima velikog nemačkog autora, Ernsta Jingera, koji je u svom odličnom romanu Oluja čelika pisao o svojim iskustvima tokom Prvog svetskog rata : „Za ove četiri godine školovanja o moći i svim fantastičnim ekstravagancijama materijalnog ratovanja naučio sam... postoje ideali u poređenju sa kojima život pojedinca ili čak i naroda nema prevagu. Iako cilj za koji sam se borio kao pojedinac, kao atom u telu armije nije ostvaren, iako nas je materijalna sila, očigledno, bacila na zemlju, ipak smo naučili jednom za svagda da se podignemo za cilj i po potrebi padnemo kao pravi ljudi. Nema svaka generacija takvu sreću.” Žarko je verovao da je njegova generacija imala sreće jer je gurnuta u rat. Zapravo, privlačili su ga i nacional-socijalizam i boljševizam, jer su oba nudila planske društvene poretke, podređene ljudskoj volji. Uporedite to sa pristupom još jednog najprodavanijeg autora iz doba Velikog rata, Erihom Marijom Remarkom, koji je napisao Sve je tiho na zapadnom frontu, koji prikazuje veoma neslavnu prirodu patnje i poniženja vojnika na frontu. Jinger je slavljen od strane ultra nacionalista, a liberalni i kosmopolitski Remark morao je da pobjegne iz Nemačke dok su njegove knjige bacane u plamen.

Jinger i drugi smatrali su da je nasilni sukob vrhunac njihovog postojanja. Jingerov prijatelj, Karl Šmit, izgradio je političku teoriju oko nasilnih sukoba, zasnovanu na razlikovanju između „prijatelja” i „neprijatelja” – na nemačkom, freund und feind, teoriju koja je izuzetno uticala i na levicu i desnicu. Šmitova filozofija sukoba, suštinski oblačenje nasilništva u pravnu terminologiju, izgra značajnu ulogu u mislima anti-liberalnih levičara poput Slavoj Žižeka, Antonija Negrija i Šantal Muf, kao i anti-liberalnih desničara kao što su francuski identitarijanac Alan de Benoa, autori i urednici nemačke nacionalističke publikacije Junge Freiheit i ruski fašista Aleksander Dugin. Oni žive za sukob. Kao što je Žižek upitao u jednom od svojih bukvalno nečitljivih spisa, „Nije li odnos prema spoljnom drugom kao neprijatelju put odbacivanja unutrašnje borbe koja prožima telo društva? Nasuprot Šmitu, levičarska pozicija trebalo bi da insistira na bezuslovnom prvenstvu inherentnih antagonizama kao osnovnog u politici.” Ono što Žižek ili ne razume ili namerno propušta da pomene je da Šmit nije smatrao neprijatelja kao „spoljno Drugo”, već je bio fokusiran, kao što se vidi u studiji Rafaela Grosa Karl Šmit i Jevreji, upravo na unutrašnje „inherentne antagonizme”, u njegovom slučaju na Jevreje i druge rase, ali za Žižeka i druge bilo koji drugi neprijatelj će poslužiti; naravno, mnogi levičari se, takođe, fokusiraju na Jevreje, često koristeći šifrovane reči, poput „finansijski interesi”. Ko podržava antagonizme kao osnovu našeg suživota, ko veruje da možemo imati prijatelje samo kada imamo zajedničke neprijatelje uvek je rezervisan prema Jevrejima; u istoriji Evrope, makar, pokazalo se da su najprivlačniji neprijatelj takvim ljudima.

3. Na površini, mnoge ideje koje populistički pokreti zagovaraju su reciklirane ideje nekih filozofa i vodećih autoritarnih mislilaca XX veka. Tokom javnih predavanja, govorete o uticaju Hajdegera, Šmita, Marksa, Engelsa ili Markuzea na savremene uticajne političke mislioce. Deluje kao da su danas ove poruke i dalje prisutne u političkom diskursu – poruke koje su samo drugačije spakovane: ukoliko pogledamo retoriku levih populista,

poput Sirize, Džeremija Korbina ili grupa za društvenu pravdu na američkim koledžima, ali i na desnici, kao što su alt-desni pokreti ili Jobik u Mađarskoj, svi oni praktično koriste iste ideje kao i u XX veku. Znamo da ove ideje tada nisu bile uspješne i da su donele samo nasilje, razaranje i siromaštvo. Kako to da mi koji se zalažemo za slobodnu trgovinu, mir, individualne slobode i otvoreno društvo nismo uspjeli da ubedimo ljude da bi trebalo da napuste autoritarne ideje?

Počeo bih sa marksizmom kao neliberalnim pokretom. Marks i Engels su u poznim godinama insistirali da su njihove teorije ishod proučavanja zakona istorije, rezultirajući u nauci socijalizma. To nije u saglasnosti sa istorijom njihovog razvitka. Mada je Engels napisao 1880. „Ova dva velika otkrića: materijalističko poimanje istorije i otkriće tajne kapitalističke proizvodnje kroz višak vrednosti, dugujemo Marksu. Sa njima socijalizam je postao nauka”, zapravo Engels je taj koji je uticao na Marksa sa svojim esejem iz 1843. Nacrt za kritiku političke ekonomije, koji je predstavljao napad na liberalizam na moralnom, ne istorijskom ili naučnom osnovu. Godine 1844. Engels je grmeo protiv pokreta za slobodnu trgovinu: „Doveli ste do bratstva među ljudima – ali su to bratstva među lopovima. Smanjili ste broj ratova – kako bi zaradili veće profite u miru, da bi ste osnažili neprijateljstvo među pojedincima, taj sramotni rat konkurencije!” Time je trgovina osuđena zbog promovisanja veće zajedničke koristi, što je bilo još gore nego smanjenje broja ratova. O tome valja dublje promisliti. Blagotvorni i pacifički rezultati trgovine skrajnuti su kao nevažni, u poređenju sa nemoralnošću zarađivanja profita tokom vremena mira. Engels je napao „pohlepu kalkulantskog ili kockarskog špekulanta” i stavio na stub srama livarstvo, odnosno prikupljanje kamate na pozajmljeni novac, oslanjajući se na primitivnu ideju da to predstavlja profit bez ikakvog rada: „Nemoralnost pozajmljivanja uz kamatu, primanje bez rada, samo zato što je data pozajmica, iako već implicirana u privatnoj svojini je odveć očita, a odavno prepoznata kao to što jeste od strane nepristrasne zajedničke svesti, koja je u takvim stvarima uglavnom u pravu”.

Naravno, Marks je podigao ulog svojim antisemitskim delom O jevrejskom pitanju, objavljenom u isto vreme kao i žurnal sa Engelsovim napadom na liberalizam. Time „Ne tražimo tajnu Jevrejina u njegovoj religiji, već tajnu njegove religije u pravom Jevrejnu. Šta je sekularna osnova judaizma? Praktična potreba, lični interes. Koja je ovozemaljska religija Jevrejina? Sitna trgovina. Koji je njegov ovozemaljski Bog? Novac.” Ovo je postao čest motiv antisemitskim grupacijama. Marks je napao samu ideju tolerancije i jednakih prava u slobodnom društvu u kojem su odnosi dobrovoljni, ugovorni i obostrano korisni. Sa „Jevrejin se oslobodio na jevrejski način, ne samo zato što je stekao finansijsku moć, već i zato što je kroz njega i bez njega, novac postao svetska sila, a praktični jevrejski duh je postao praktični duh hrišćanskih nacija. Jevreji su se oslobodili utoliko koliko su hrišćani postali jevreji”. Najgora stvar koju je mogao da kaže o liberalizmu je da su pod liberalnim principima „hrišćani postali Jevreji”. Taj spis pun mržnje postavio je scenu mnogim užasima koji su usledili. (Trebalo bi da dodam da je Šmit bio veliki ljubitelj eseja Bruna Bauera koji je Marks komentarisao i za koje je Marks mislio da je bio isuviše blag.)

Pomenuo sam centralnu temu antisemitizma sa razlogom. Ona je centralna za neliberalne pokrete na levici i desnici zato što su Jevreji ne samo pogodna žrtvena jagnjad, već mogu biti prepoznati i kao unutrašnje „Drugo” i kao intrigantni špekulatori koji se bogate bez rada, koji su stvorili opsežne zavere kako bi prevarili sve druge. Kao što je Marks napisao u svom eseju iz 1856. o Ruskoj pozajmici, „Jevrejski trgovci dugovima u Evropi samo na većem i mrskijem nivou rade ono što mnogi drugi rade na nižem i manje značajnom nivou. Ali to je samo zato što su Jevreji toliko snažni da je pravo vreme i neophodnost stigmatizacije njihove organizacije”. Takav rečnik, naročito „njihove organizacije” mogao je biti preuzet iz identitarnih pamfleta koji su danas u opticaju. Takve gadosti se mogu pronaći na krajnjoj levici, ali su centralne i za desnicu, sve od 1920-ih i 1930-ih godina. Od skoro su morali da pronađu nove neprijatelje protiv kojih bi mogli da obećaju da će štiti naše identitete.

Takve ideje se obraćaju dubokoj potrebi da se poistovetimo sa nečim što je veće od nas samih i da prepoznamo jasnog neprijatelja, protivnika koji u nama stvara osećaj solidarnosti. Ali odakle porast ovih ideja sada? Odgovori su različiti od zemlje do zemlje, ali postoje zajedničke odlike. U pojedinim zemljama problem je opadanje relativnog statusa. Mi, klasični liberali, godinama smo objašnjavali da su igre nultog zbira, u kojima je svaki dobitak uravnotežen odgovarajućim gubitkom, veoma, veoma retke. Daleko češće su igre sa pozitivnim ishodom u kojima je zbir dobiti pozitivan i igre sa negativnim ishodom, u kojima je zbir dobiti negativan. Primer za prve je dobrovoljna trgovina, dok je za druge to pljačka, koja uglavnom žrtvama nanosi daleko veću štetu nego što donosi korist pljačkašima. Drugi važni primeri igara sa negativnim ishodom su rat i upoređivanje. Ogroman doprinos vladavine prava i slobodne trgovine je zamena retkih igara nultog zbira i češćih igara negativnog zbira, sa igrama koje rezultiraju u pozitivnom ishodu i dovode do zajedničke koristi.

Ali postoji jedna oblast u kojima se logika liberalizma nije primila: relativni status. Često se slavi kada različite grupe dožive rast relativnog društvenog statusa. U SAD status žena, afro-amerikanaca i drugih dramatično se povećao prethodnih decenija. Prethodnik Donalda Trampa bio je prvi obojeni predsednik Amerike, a njegov protivnik koji je procentualno dobio više glasova, bila je žena. Kada govorimo o relativnom statusu, kada nečiji status poraste, drugom on mora da padne. A čiji relativni status je pao? Belih glasača bez univerzitetskih diploma, koji su glasali 67% prema 28%, za Trampa, a protiv Klinton. Brzo opadanje relativnog društvenog statusa je učinilo da budu gnevni. To je jedan od okidača autoritarizma, kao što je bio u Nemačkoj pre Prvog svetskog rata kada je stanovništvu Nemačke rečeno da su pobedili u ratu na istoku, ali su izdati i spuštene na status pobeđene i okrivljene nacije. Nije čudo da je moto „Učinimo Ameriku velikom ponovo” privukao ljude koji su osećali da više nisu na vrhu statusne piramide. Nekoliko evropskih zemalja je izgleda iskusilo slična kretanja, takođe, ali opet ono što se dogodilo u Mađarskoj ili Poljskoj ili Britaniji, Francuskoj i Nemačkoj ima svoje lokalne

korene u svakom slučaju.

Trenutna istraživanja ukazuju da autoritarne odgovore okidaju uočene pretnje po zajednički identitet, društveni status i fizičku bezbednost. Prve dve su izgleda prisutne u velikom broju zemalja koje su doživele brze društvene promene, a treću obezbeđuju 24-časovne vesti koje pokrivaju vesti o radikalnom islamističkom nasilju i u slučaju Evrope, migrantsku krizu. Realne brojke ubistava usled terorističkih napada niže su nego u drugim vremenima poput nasilnih 1970-ih, ali je izveštavanje neprestano, stvarajući povećan osećaj pretnje.

4. Kada govorimo o autoritarnom populizmu, često koristimo primere pojedinih osoba iz okruženja Donalda Trampa, govorimo o delu pokreta oko Bregzita, Marin Le Pen u Francuskoj, Viktoru Orbanu u Mađarskoj, Sirizi ili Nezavisnim Grcima i Zlatnoj zori u Grčkoj. Postoje li sličnosti među ovim pokretima? Kako su nastali i postali mejnstrim u gotovo isto vreme? Koje odlike su im zajedničke i postoje li velike razlike među njima?

Zaista postoje sličnosti kao i jedinstvene odlike. Jan-Verner Miler, u svojoj interesantnoj knjizi Šta je populizam prepoznaje kao prepoznatljivu odliku populističkih pokreta tvrdnju da „oni i samo oni predstavljaju narod”. Donald Tramp se iznova pozivao na to, najeksplicitnije 7. maja 2016. kada je izjavio „Jedina važna stvar je ujedinjenje naroda, jer drugi ljudi nisu bitni”. Drugim rečima, postoje pojedini među nama koji nisu „narod”. Takođe je medije nazvao „neprijateljima naroda”. Tramp, Le Pen, Orban i drugi predstavljaju „autentičan narod” i njihovi neprijatelji su samim tim drugi ljudi koji su nebitni ili su unutrašnji neprijatelji. To je centralna odlika autoritarnog populizma.

Uz to i druge odlike koje sam ranije pomenuo, svi ti koje pominjete povezani su sa Kremljem, koji, delom pod uticajem zaista zlokobne ličnosti zvane Aleksandr Dugin, vodi informativni rat protiv otvorenih i liberalnih društvenih uređenja, protiv konstitucionalne demokratije i protiv miroljubive društvene saradnje uopšte. To je značilo finansiranje u različitim situacijama, kroz različite vidove finansiranja, bilo RT [Russia Today, prim.

prev.] ili Sputnjika, ruskih ambasada, bankarskih pozajmica i sponzorstava od strane korumpiranih milijardera bliskih Kremlju poput Konstantina Malofejeva i Vladimira Jakunina. Pored takvih veza, Kremlj ima armiju informativnih ratnika koji upravljaju hiljadama i hiljadama tviter naloga, mnogim fejsbuk nalozima koje kontrolišu kompjuteri i drugi, što sve proizvodi antiliberalne dezinformacije ogromnih razmera. Skoro su istraživači otkrili veliki broj, tačnije 63,099 tviter naloga sa korisničkim imenima koja se završavaju sa 8 nasumičnih brojeva, a koji tvituju između 8 izjutra i 8 uveče po moskovskom vremenu o Ukrajini, Bregzitu, Trampu, migrantskoj krizi, Krimu, UKIP i drugim omiljenim temama Kremlja. Kako interesantno, moglo bi se reći.

5. Izgleda da, iako je njihova retorika puna kontinuiranog sukobljavanja, borbe i nasilja, oni takođe profitiraju jedni od drugih i često međusobno podržavaju političke kampanje. Zašto to rade? Ne bi se očekivalo, na primer, da nacionalisti iz jedne zemlje podržavaju nacionaliste u drugim zemljama?

Takav savez nekakve „Nacionalističke internacionale“ kratkoročan je i nestabilan. Neliberalna internacionala neizbežno će voditi sukobu, jer su njihovi neliberalizmi nespojivi. Ujedinjeni su u mržnji prema liberalizmu, filozofiji zajedničkog postojanja i tolerancije, ali uglavnom mrze jedni druge, a takođe će se okrenuti jedni protiv drugih. Mađarski nacionalisti mrze rumunske nacionaliste i slovačke nacionaliste, a te grupe mrze mađarske nacionaliste, prikazujući ih kao majmune, na primer, ali će im se na trenutak pridružiti u mržnji prema liberalizmu. Liberali u Mađarskoj, Slovačkoj i Rumuniji ne mrze jedni druge i oni moraju da rade zajedno zarad mira, jer nacionalisti žude za nasiljem.

6. Ukoliko pogledamo popularnost koju neki od ovih pokreta uživaju, mogli bismo da poverujemo da su ovi projekti dobro planirani godinama. Da li se o tome radi ili su samo uočili priliku i iskoristili je?

Mislim da Kremlj preko deset godina radi na tome da podstakne neliberalne pokrete, a različiti, inače nepovezani sled događaja dobro im je poslužio. Uz to, napravili su par katastrofalnih grešaka,

kao što možemo da vidimo u Ukrajini koju je Kremlj mogao da zadrži u svojoj orbiti da Putin nije odabrao jednog od najglupljih i najpohlepnijih ljudi u čitavoj Ukrajini kao svoju marionetu. Izgleda da su dosta izgubili time što su toliko snažno pokušavali da dovedu Trampa na poziciju moći; vratilo im se u pogledu glavnih ciljeva Kremlja, poput ukidanja propisa Magnitski koji se odnosi na osamnaest osoba povezanih sa Kremljom i umešanih u ubistvo ruskog advokata, koji je otkrio zapanjujuće veliki korupcionaški skandal. Odgovor Kremlja bio je zabrana usvajanja ruske siročadi od strane građana Amerike, zbog čega su članovi porodice Tramp i zvaničnici kampanje izjavili da su raspravljali „ruska usvajanja“ sa agentima Kremlja tokom sastanaka. Nije izašlo na dobro za Kremlj. Na tome su radili godinama.

Postoji još jedan element, a to je uporedo ponovno pojavljivanje radikalne „tradicionalističke“ agende koja je ukorenjena u veoma čudnom okultističkom pokretu iz 19. Veka, koji promoviše autentično bizarni gospodin Dugin. Ovo je poprilično dobro predstavljeno od strane historičara politike Marka Sedžvika u njegovoj knjizi koju je objavio Oxford University Press, Protiv modernog sveta: tradicionalizam i tajna historija dvadesetog veka. To u šta ti ljudi veruju je zaista čudno, uključujući sulude mitove o magičnim arijevcima koji naseljavaju Severni pol, sukob sa Atlantidom i drugi blesavi pogledi. Ali to je postalo deo neo-nacističkih izdavačkih kuća poput Arkots Media iz Budimpešte, koja je iznedrila veliki broj fašističkih, nacional-socijalističkih i uopšte neliberalnih radova na velikom broju jezika. Oni grade svoju mrežu godinama i stvaraju veze između različitih neo-nacističkih, fašističkih i drugih „identitarijanskih“ pokreta širom Evrope.

7. Ukoliko želimo da sloboda nadvlada, ukoliko želimo da više ljudi prihvati vrednosti mira i saradnje, te pogled da svet nije igra nultog zbira zasnovana na kontinuiranom sukobljavanju, šta bi trebalo da uradimo? Kako ubediti ljude koji u osnovi odbijaju ideju saradnje ili prosperiteta uopšte?

Posvetio sam misli tim pitanjima. Mislim da bi trebalo da počnemo sa razumevanjem da ovi novi pokreti nisu prosto neuki

po pitanju ekonomije, poput toga da politike koje vode uvećanju ponude novca i kredita vode višim cenama ili da kontrola cena vodi nestašici. Nije im potrebno mirno predstavljanje osnova društvene saradnje i prosperiteta. Često su upoznati sa klasično liberalnim idejama o vladavini prava, individualnim pravima i spontanom poretkom – i u potpunosti ih odbacuju. Oni se pozivaju na druge vrednosti, uglavnom usmerene ka herojskom konfliktu i časnom nasilju, a odbijaju principe Prosvetiteljstva, racionalnost i naučnost uopšte.

Posmatrajući Karla Marksa, Martina Hajdegera i druge neliberale, oni su uglavnom polilogičari, veruju da svaka grupa ima svoju logiku te je uglavnom otporna na racionalnu argumentaciju. Samim tim, trebalo bi da im priđemo racionalno, a ne samo da ih ignorišemo. Njihove ideje bi trebalo kritički preispitati i prikazati ih kao fantazije i greške.

Trebalo bi i da koristimo humor kako bismo ismevali njihove preferencije da budu naslednici velikih ratnika, kao da žive na snimanju filma Gospodar prstenova. Jobik kao primer je smešan. Njihove vođe su pametne i često obrazovane, višejezične, ali se obraćaju ljudima koji su vrlo osetljivi na to da budu poštovani i koje bi odbila organizacija takvog militantnog mrziteljskog pokreta ukoliko bi očekivali da će im se drugi smejati. Veoma su svesni svog statusa i to je način na koji ih je moguće podriti. Pribavljanje identiteta time što niste deo ove ili one grupe, bilo da ste Jevreji, Romi, obojeni ili gej, jeftin je put do identiteta. Ništa ne morate da postignete sem da niste nešto drugo. Naravno, neki od njih, naročito među vođstvom, opsednuti su strahom da oni imaju takvo poreklo. Mnoge vođe Jobika padaju na pamet, kao i ruski anti-semitski fašistički političar Vladimir Žirinovski, čiji otac, Volf Isakovič Ajdelštajn nije bio Rus već Poljak i za anti-semitskog ludaka najgore, Jevrej. Potrebno je da budete psiholog kako biste razumeli šta pokreće mnoge neliberalne političare i politički strateg koji razume psihologiju kako biste se protiv njih borili.

Ukratko, moramo da se vratimo filozofskim pitanjima i da odbranimo liberalne ideje na njihovom najdubljem nivou. Dalje,

potrebno je da prigrlimo disciplinu psihologije, uključujući važne nove proboje u evolutivnoj i eksperimentalnoj psihologiji i da je koristimo kako bismo razumeli i borili se protiv nastojanja ka nezarađenom identitetu kroz poistovećivanje sa rasama ili klasama i ono još važnije, kako bismo se borili protiv negiranja identiteta drugih. Dozvolite mi da završim sa tri preporuke za čitanje koje su veoma relevantne za ova pitanja, napisane od strane psihologa. To su *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* Stivena Pinkera, *Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap Between Us and Them* Džošue Grina i *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Religion and Politics* Džonatana Haita. Sve one nude duboke uvide, utemeljene u empirijskoj nauci, za razumevanje ponovnog pojavljivanja kolektivismu. Empirijska psihologija bi trebalo da bude u centru odbrane liberalizma u 21. veku.

10. Za sve dobro, protiv svega lošeg

Marija Čaplija (Ukrajina)

Nakon Revolucije dostojanstva, očekivalo se da će Ukrajina ući u eru radikalnih reformi koje, iako su i dalje tema, do danas nisu počele da se sprovode. Dva velika neprijatelja slobode kriva su za ovakvu situaciju: korupcija i populizam. Oni ojačavaju jedan drugog i zajedno čine harmonični kamen temeljac političkog sistema Ukrajine. Dok je korupcija pogodan način za rešavanje problema na svim nivoima, populizam služi za zaslepljivanje, vodeći se pristupom: „Za sve dobro, protiv svega lošeg” kao definišućim elementom.

Sve za sve

Nasuprot njihovim istomišljenicima sa Zapada, ukrajinski populistu nisu odredili interese srednje klase kao svoj cilj, oni obećavaju svima bez obzira na društvenu poziciju i starost. Kada stariji zahtevaju više penzije, a studenti više državno finansiranih stipendija, oni svesrdno uskaču sa retorikom o značaju povećanja državne potrošnje i očuvanja besplatnog obrazovanja. Kada mala preduzeća počnu glasno da se žale na previsoke namete, oni svim srcem lamentiraju nad potrebom da se smanje porezi. Ukoliko ih pitate o značaju održanja više od 1500 javnih preduzeća, populistu iz Ukrajine će reći da se taj broj mora smanjiti, ali da ljudi koji tamo rade ne smeju ostati bez posla.

Na kraju dana, ono što se postiže može se svesti na „ništa ni za koga”. Rezultat toga je, prema skorašnjem istraživanju javnog mnjenja od strane Međunarodnog republikanskog instituta (IRI), da samo 18 procenata ispitanika podržava predsednika Petra Porošenka i premijera Volodimira Groismana, dok 76 procenata ima loše mišljenje o obojici. Doduše, Ukrajincima slede predsednički i parlamentarni izbori za dve godine, a njihovo je pravo da donesu pravu odluku. Da li će?

Paternalističko društvo Ukrajine ne kažnjava populiste

Usled slabe tradicije kapitalizma u Ukrajini, kada se uporedi sa više od 70 godina socijalističke vladavine Sovjeta, nije začuđujuće da su Ukrajinci navikli da se oslanjaju na državu u gotovo svim sferama života. Počevši od 1991, kada je Ukrajina stekla nezavisnost, Ukrajinci su uporno pokušavali da izaberu „pravog” političara, odnosno Mesiju koji bi iskoračio iz gomile, uzeo moć koju mu daju birači i bez ikakvih zloupotreba zalečio sve rane svakog građanina Ukrajine. Kao sa svakim neostvarivim ciljem, ideja je da se samo nastavi u istom smeru po svaku cenu, postepeno smanjujući vrednost svakog narednog pokušaja. Ovime se došlo do situacije u kojoj nekvalitetni političari, koji nikada ne ispunjavaju svoja obećanja i krađu javni novac, lako budu reizabrani izmenom svoje retorike.

Ovome doprinosi činjenica da ne postoji partija u Ukrajini, osim nacionalističke Svobode, koja ima ideološku pozadinu. Ukrajinski političari „menjaju boje” šetajući od partije do partije i menjajući mišljenja brzinom svetlosti, usled čega je glasačima teško da zapamte šta su ovi izjavljivali pre nekog vremena. Time, populističkim političarima u Ukrajini sve se oprašta.

Rat u Donbasu ide na ruku populistima

Svaki političar u Ukrajini oseća potrebu da svaki govor započne odajući počast onima koji su poginuli ili su povređeni

tokom Rata u Donbasu, svaljujući svu krivicu na druge ukrajinske političare ili češće, na vladu Rusije. Prema podacima UN iz juna 2017, najmanje 10,090 ljudi je poginulo, a 23,966 povređeno od početka konflikta u Donbasu aprila 2014. godine. Što su veće brojke, to je širi prostor za manipulaciju istim. Nadalje, ovi podaci se koriste za opravdanje neophodnosti neefikasnih politika i odvlačenja pažnje od korupcije i zloupotrebe moći.

Uskraćivanje ukrajinskog državljanstva Sakašviliju bez ikakvog zakonskog osnova, neuspela decentralizacija i reforma pravosuđa, produženje moratorijuma na prodaju poljoprivrednog zemljišta, nacionalizacija najvećih banaka, uvozne kvote na šećer i regulacija cena, desetine pozajmica od MMF-a, neuspela privatizacija i antikoruptione reforme, nove birokratske institucije, viša minimalna nadnica i povećanje poreskih stopa izdvajaju se među brojnim koracima koje je predsednik Porošenko napravio ka uzurpaciji moći. Najvažnija stvar je da, iako su ishodi ovih politika nečuvani, smeštajući Ukrajinu na 166. mesto na Indeksu ekonomskih sloboda 2017, uglavnom ih stanovništvo toleriše jer ratno vreme zahteva oštre mere.

Više slobode, manje Rošen čokolada

Ukoliko Ukrajina sa svojih 37.6 procenata poreskih nameta i javnim dugom koji iznosi 80.2 procenata BDP-a pati od dijabetesa, gde nivo šećera označava raspon državne intervencije, onda je Ukrajini potreban ozbiljan medicinski tretman, a ne Rošen (kompanija koja je u vlasništvu predsednika) čokolada.

Ipak, ukrajinski populistu su opsednuti ostankom na vlasti i zadržavanjem svoje nedosledne i besmislene retorike, kao i pristupa javnom novcu sve dok se to ne kažnjava. Ako znate da možete ukrasti slatkiš iz javne korpe kada niko ne gleda i to bez ikakvih posledica, zašto to ne biste učinili? Populisti u Ukrajini se vode time godinama. Ne samo što ubistva tokom Majdana nisu istražena, već i bivše korumpirane političke elite uživaju zaštitu trenutne vlasti.

Svaka društvena promena se gradi odozdo. U Ukrajini, građansko društvo je veliki zagovornik slobode. Još 2013, tokom Revolucije dostojanstva, ljudi su ujedinjeni pod idejom slobode počeli da organizuju brojne grassroots organizacije. Proces i dalje traje i iako najveći broj njih nije klasično liberalan, oni su usmereni na liberalizaciju u smislu transparentnosti, reforme pravosuđa, elektronske uprave, LGBT prava i reforme obrazovanja.

Dok ukrajinski populističari nastavljaju da obećavaju sve svima, trujući Ukrajinu svojim ušćećenim intervencijama, grassroots organizacije se bore za pravu promenu čineći Ukrajinu slobodnijom.

11. Priroda ostrvskog populizma

Imon Batler (Velika Britanija)

Vrhunac populizma u Ujedinjenom Kraljevstvu mora biti potpuno neočekivana pobjeda kampanje za izlazak na skorašnjem referendumu o Bregzitu. Uprkos impresivnim ličnostima na pozicijama vlasti i moći koji su javnosti govorili da bi Bregzit bio takva katastrofa da nijedna racionalna osoba ne bi o tome ni razmišljala, većina izašlih na glasanje rešila je da im prkosi i glasa za izlazak.

Time je vlada podržala ostanak i ozbiljno upozorila da bi svaki ministar koji govori drugačije izgubio budućnost. Trezor je dostavio letke sa „činjenicama“ svakom domaćinstvu, predviđajući recesiju, deficite, trgovinske gubitke, gubitke poslova, više poreze, smanjenje javnih usluga – ukoliko Izlazak pobjedi. Sve što je nedostajalo bila su predviđanja najezde žaba, muva i pretvaranja vode u rekama u krv. Banka Engleske izjavila je da je spremila „vanredne mere“ ukoliko dođe do katastrofe, a čak se i Svetska banka pridružila. Univerziteti su izjavili da će istraživački grantovi presušiti i da će se univerziteti iz Ujedinjenog Kraljevstva srozati na svetskim listama. Predvodnici najvećih biznisa i finansijskih ustanova Britanije upozorili su da bi mogli da pokupe prnje i presele se u Frankfurt. Čak je i Predsednik Obama otputovao u London da kaže kako bi Ujedinjeno Kraljevstvo završilo „na kraju reda“ kada su trgovinski pregovori u pitanju, ukoliko ne bi više bila deo trgovinskih pregovora između EU i SAD.

Zid je delovao toliko neprobojno da je čak i vođa Partije za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva, Najdžel Feridž, te večeri smatrao da je njegova strana izgubila. To je preovladavalo u istraživanjima javnog mnjenja. Ipak, uprkos svemu što su vlada i njeni saveznici koristili, izlazak je pobedio na referendumu. Javnost Ujedinjenog Kraljevstva prkosila je svojim vođama i glasala srcima.

Zbog čega je javnost odbacila zvaničnu mudrost, da ne pominjemo zvanično maltretiranje? Postoji mnogo razloga. Prvi su bili nalik onome što je dovelo do izbora Donalda Trampa u SAD. (Značajno je to da, kada je Tramp izabran, prvi lider strane partije koji je otišao na Menhetn i slikao se sa izabranim predsednikom u zlatnom liftu bio niko drugi do Najdžel Feridž, za kojeg je Tramp rekao da bi bio odličan ambasador UK u SAD).

Kao i u Americi, bogatija mesta u Ujedinjenom Kraljevstvu glasala su za statuskvo. London, sa svojom ogromnom industrijom finansijskih usluga koje zavise od EU biznisa – i njegova velika srednja klasa koja zavisi od radnika iz EU koji čiste njihove domove i kancelarije, uslužuje ih u restoranima i radi u njihovim biznisima – snažno je bio za ostanak. Kao i univerzitetski gradovi poput Kembridža. Ali Kembridž je bio ostrvo u moru izlazećih. U okruzima koji ga okružuju, ljudi su glasali za izlazak.

Dok je imigracija iz EU donela korist bogatima i obrazovanoj srednjoj klasi, bila je realna opasnost za poslove ruralnih i manualnih radnika. Kada se EU otvorila imigraciji iz Istočne Evrope, Ujedinjeno Kraljevstvo (pod Tonijem Blerom) je bilo jedna od par zemalja koje su poštovale pravila i bezuslovno prihvatile imigraciju. Radnici iz Poljske i drugih zemalja pristigli su u milionima – mnogi od njih sa diplomama i visokim kvalifikacijama, ali veoma voljni da rade prekovremeno kao kuvari ili čistači, da kopaju odvođe i beru voće, za platu koja je njima delovala izuzetno velikodušno, a domaćim radnicima veoma nisko. Bilo je i drugih lokalaca čiji poslovi su, takođe, nestali usled EU politika. Nekada ponosna ribarska industrija Ujedinjenog Kraljevstva postala je žrtva Zajedničke ribarske politike koja je dozvolila španskim

i drugim brodovima da ribare blizu obala Britanije – to je bila propast za obalske luke i tržišta ribe poput Grimzbija, a to su sve regioni sa velikom većinom ljudi koji su glasali za izlazak.

Nije se radilo samo o imigraciji, mada je to bilo instinktivno pitanje koje je na kraju presudilo na referendumu. Postojalo je rašireno viđenje da Ujedinjeno Kraljevstvo, kao jedna od zemalja koja najviše doprinosi budžetu EU, šalje ogromne količine novca u Brisel koji se potom suludo troši od strane neizabranih i neodgovornih elita na rasipničke projekte u inostranstvu. Jedan pogled na impresivne zgrade EU u Briselu i Strazburu je sve što je bilo potrebno da ubedi britanske poreske obveznike da je EU izgubila dodir i da živi luksuzno na njihov račun.

Postojao je i osećaj da vlasti u Briselu prosto ne razumeju potrebu i psihologiju Britanije. Izgubili su dodir. Mali biznisi, koji su za razliku od velikih izvoznika snažno bili za izlazak, žalili su se na mećavu EU regulacija koje su morali da primene, čak i ako ništa ne izvoze u druge EU zemlje: zašto EU etikete i drugi standardi, na primer, ukoliko vaša roba nikada ne napusti grad u kojem je proizvedena?

Postoji duboki problem iza ove primedbe, mada se retko razume ili iznosi. Pravna tradicija Ujedinjenog Kraljevstva je permisivna i takva je poslednjih 1500 godina – uz kratki prekid kada su u Englesku upali i osvojili je francuski Normani. U Engleskoj, tradicionalno je da radite ono što želite, a samo ukoliko dođe do problema sudovi mogu da vas zaustave. Kontinentalna tradicija je restriktivna. Možete da radite nešto samo ukoliko vam je vlast dala posebnu dozvolu za to, tako da su detaljne regulacije potrebne pre nego što možete bilo šta da radite. Umesto da britanski biznismeni postupaju onako kako smatraju da je „razumno“, sada moraju da prate dug i precizno definisan pravilnik. Nije ni čudo što ih to nervira.

Izuzetan uspeh vođe ultra-levičarske Laburističke partije Džeremija Korbina, još jedan je primer populizma u Ujedinjenom Kraljevstvu. Kada je premijerka Tereza Mej ove godine raspisala izbore, njena partija bila je daleko ispred prema istraživanjima

javnog mnjenja i očekivalo se da će osvojiti daleko veću većinu koja bi joj pomogla da navigira kroz Bregzit. Međutim, Korbinov laburistički pokret – sa obećanjima renacionalizacije, ukidanja studentskih troškova i povećanja javne potrošnje – ojačao je i došao blizu pobjede. Svi konzervativci koji su platili £3 da se učlane u Laburističku partiju i glasaju za „neizglasivog“ ekstremnog vođu Korbija, odjednom su delovali zabrinuto.

Da li bi trebalo da budu? Raspoloženje javnosti u Ujedinjenom Kraljevstvu deluje kao da žele da se sukobe sa bilo kim ko je na vlasti. Ukoliko istraživanja pokažu da je Korbin blizu toga da postane premijer, bez sumnje bi glasali protiv njega kao što su glasali da poremete Terezu Mej.

Stare tribalne lojalnosti partijama su opale – i to ne samo u Ujedinjenom Kraljevstvu. Više ljudi sada putuje daleko od doma kako bi pronašli posao, ljudi su društveno pokretljiviji i manje ukorenjeni u lokalnom ili klasnom konsenzusu. Preciznija merenja javnog mnjenja su od velike koristi zdravorazumskim glasačima – i sa politikom koja dominira našim životima i postaje sve važnija za ishode i životne stilove ljudi, glasači postaju sve razumniji. Tribalizam se prepustio taktici i ljudi mogu da vide rezultate svog taktičkog glasanja u istraživanjima i rezultatima izbora.

Sve više ljudi vidi političare, novinare, zvaničnike, lobiste i polisi stručnjake kao zasebnu klasu – novu klasu vladajućih elita koja nije ništa bolja od nekadašnje neizabrane aristokratije. Mnogo toga doprinelo je razdvajanju političke klase od javnosti. Vesti od po 24 sata dovele su novinare do očajničkih nastojanja da popune vreme, željni insajderskih informacija od političara. Političari su, u međuvremenu, željni da sebe i svoje spinove, ubace u medije. U pitanju je veoma loš i velegradski savez – u Londonu se nalazi politička moć, a tu su koncentrisani i mediji. Ono što se servira javnosti su velegradski stavovi koji deluju udaljeno od njihovih briga: bavljenje rodnim politikama koje su strane ljudima van velikih gradova; naklonjenost trgovini, globalizaciji i imigraciji koju ljudi u manje razvijenim delovima Ujedinjenog Kraljevstva vide kao pretnju po svoje poslove. Svakako, takva otvorenost

prema trgovini i migraciji donela je dobrobit; ali braneci ih kao potpuno prirodne i pravedne, političke elite izgubile su dodir sa kulturom i tribalnim razumevanjem identiteta širom zemlje.

Sreća demokratije nije u tome da vam omogućava da odaberete vođe na miran način. Njena prava korist je da vam omogućava da ih se rešite na miran način. Lako je odabrati vođe, mnogo je teže ograničiti ih kada okuse moć. Ali sve više i više, ljudi osećaju da nemaju moć da kontrolišu svoje vođe. Budžet Vlade nastavlja da raste, politička i medijska klasa gura svoje planove koristeći poreze preopterećenih ljudi za finansiranje istih. Zabrana poslanicima da imaju i drugi posao ih je odvojila od komercijalnog života i stvorila novu klasu profesionalnih političara, otuđenih od javnosti.

U međuvremenu, deluje da biznisi postaju sve veći, a zahvaljujući tome što lobiraju vlade koje imaju sve više resursa da podele, uspevaju da istisnu konkurenciju tako da javnost gubi mogućnost da odabere nešto drugo. Tehnologija se razvija toliko brzo da se više ne pitaju samo radnici u automobilskoj industriji da li će njihove poslove zameniti roboti: čak i profesionalci vide da im se to sprema. Finansijska kriza je dovela do stagnacije prihoda i ljudi ne vide kraj svojim „samo da preguram“ problemima.

Ne radi se toliko o populizmu, u smislu da ljudi instinktivno dele određene vrednosti koje su šokantne obrazovanim elitama – smrtna kazna, rasizam, anti-imigracija, zaštita poslova i slično – mada je to u velikoj meri tačno. Problem je u tome što vide sebe kao nekoga ko je ignorisan i iskorišćen od strane onih koji bi trebalo da ih predstavljaju. Suočena sa svim ovim, britanska javnost radi ono što je britanska javnost oduvek radila: izvrće ruglu svoje vođe i čini im život što je moguće nelagodnijim. Sve dok se ne preračunaju i izaberu nekoga poput Džeremija Korbina, mnogi od nas misle da to zapravo i nije loša stvar.

12. Žrtvovanje dugoročnih dobiti

Intervju sa Marekom Tatalom (Poljska)

1. Kako razumete korene autoritarnog populizma u Evropi? Koje su neke od sličnosti među evropskim populističkim idejama, pokretima i partijama koje su im zajedničke bez obzira na razlike između zemalja iz kojih dolaze?

Podrška autoritarnim populističkim partijama u Evropi je u porastu godinama. Međutim, to ne znači da nije bilo populista u prošlosti. Mislim da bi trebalo pre da govorimo o talasima populizma, slično ekonomskim ciklusima, ali ne nužno povezanim sa njima, s obzirom da koreni populizma nisu samo u ekonomiji. Štaviše, ovi talasi ne moraju da se događaju sinhronizovano među zemljama, mada vidimo da su danas rastući levi i desni populizam pan-evropski trend. Poslednje procene ovog trenda radio je švedski tink-tenk Timbro. U sažetku koji je napravila Epicentar mreža o Timbrovom Indeksu autoritarnog populizma možemo pročitati da „u proseku, oko petina evropskog glasačkog tela sada glasa za leve ili desne populističke partije”. Konačno, trebalo bi da budemo svesni da populizam može ostaviti dugotrajne posledice. Prema mom istraživanju institucionalnih i političkih uzroka krize u Grčkoj, naglasio sam uticaj populizma 80-ih koji je kroz svoj razarajući uticaj na političku kulturu i osnove ekonomije značajno uticao na krizu kasnih 2000-ih.

Zbog toga što je talas populizma ponovo jak u Evropi i drugim delovima sveta, postoje mnogi pokušaji da se prepoznaju sličnosti

među evropskim populistima. Spisak je dug i deluje da postaje sve duži sa svakim novim člankom ili tekstom na ovu temu. Naglasiću samo sličnosti koje su iz moje perspektive veoma česte i istovremeno veoma opasne po ekonomski rast i stabilnost, kao i po lične slobode. Prvo, neprijateljski stav prema vladavini prava. Drugo, jaka i često emotivna kritika globalizacije i regionalne ekonomske saradnje. Treće, sigurnost koju pruža država na štetu ličnih sloboda. Prva i druga odlika, ukoliko pretočene u politike, predstavljaju realnu dugoročnu pretnju po prosperitet, dok je treća odlika opasna po naše osnovne individualne slobode i slabi odgovornost ljudi za njihove živote.

Identifikacija korena autoritarnog populizma značajna je pre nego što počnemo da se borimo protiv njega. Definitivno ne postoji jedinstven uzrok koji sa sigurnošću možemo da povežemo sa svim populistima širom sveta. Ekonomski faktori mogu biti od značaja, ali mislim da je ono što je važnije percepcija ekonomskih fenomena. Trebalo bi i da zapamtimo ne-ekonomske uzroke poput kulturoloških faktora ili želje da se obezbedi sigurnost i opet smatram da je to pitanje percepcije određenih događaja ili pretnji. Samim tim, pažnja bi trebalo da se posveti efikasnoj anti-populističkoj komunikaciji putem tradicionalnih i novih medija. Sa druge strane, neki uzroci su veoma specifični po zemljama, te je pouzdana dijagnostika na nacionalnom nivou neophodna, od strane građanskog društva, NVO ili političkih partija. Naročito ukoliko žele da se efikasno nose sa populizmom bez da pokušavaju da se sa istim nadgornjavaju.

2. Pojedini novinari i intelektualci smatraju da je rast populizma u Evropi i Sjedinjenim Državama posledica onoga što nazivaju „neoliberalizam”, tvrdeći da populizam nastaje kao posledica slobodnog tržišta i smanjenja uloge države. Koje je vaše mišljenje o ovome?

Uvek bi trebalo da tražimo od ljudi koji tvrde da je nešto posledica „neoliberalizma” da definišu na šta zaista misle kada koriste ovu etiketu. Etiketiranje je popularno u javnim debatama, ali su te etikete često bez smisla. Na primer, termini „levičari” ili

„desničari“ u politici danas nam govore veoma malo o istinskom političkom programu. Pojedine partije se nazivaju desničarskim, ali su politike koje predlažu ili primenjuju više leve nego ideje mnogih socijal-demokrata. Dobri primeri takvih desničarskih partija su Poljska vladajuća partija Prava i pravde ili Nacionalni front Marin Le Pen. Povrh svega, „neoliberalizam“ je termin koji je postao uvreda, što je dobro objasnio Oliver Mark Hartvič u svom radu Neoliberalizam: nastanak političke psovke.

Istija je da su „liberalizam“ ili „neoliberalizam“ ponekad predstavljeni kao uzroci rasta populizma širom sveta, ali je prema mom mišljenju to netačno i bez empirijske potvrde. Mnogi ljudi pogrešno vezuju različite negativne pojave na svetu sa „liberalizmom“ ili „neoliberalizmom“. Siromaštvo, glad, korupcija, uništenje životne sredine ili finansijska kriza su pojave za koje se slobodno-tržišne ideje često okrivljuju, bez dubinske analize. Mislim da je Milton Fridman bio u pravu u intervjuu 1974. sa časopisom Reason kada je rekao: „Mislim da je glavni razlog zbog kojeg se intelektualci kreću ka kolektivizmu to što je kolektivistički odgovor jednostavan. Smatram da je krivica „neoliberalizma“ za osnaživanje populizma još jedan primer ovog pojednostavljivanja među određenim intelektualcima ili novinarima, dok su koreni autoritarnog populizma, kao što sam pomenuo, daleko složeniji.

3. Slobodno-tržišne reforme u Poljskoj koje su bile uvod u tranziciju drugih zemalja Centralne i Istočne Evrope, opisane su kao neke od najvažnijih reformi u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Međutim, tokom sprovođenja ovih reformi postojali su brojni izazovi i otpor od strane onih koji su im se protivili. Zašto je ljudima teško da prihvate tranzicione reforme? Iz vaše perspektive, šta je najveća zaostavština poljskih reformi?

Poljska je, sa pravom, predstavljena kao uspešna priča mirne ekonomske i političke tranzicije. Više od dve decenije se zemlja razvijala stopom od preko 4% godišnje. To je bilo brže od drugih zemalja Centralne Evrope. Dohodak po glavi stanovnika, prilagođen za razliku u nivoima cena, povećao se za 29% dohotka po glavi stanovnika Nemačke 1992, do 55% u 2015, kao što se

navodi u izveštaju Foruma za razvoj društva narednih 25 godina: „Koje reforme moramo da sprovedemo kako bismo sustigli Zapad?“.

Zahvaljujući početnim slobodno-tržišnim reformama i nastavkom pro-reformskog puta, mogli smo da vidimo brz i stabilan ekonomski rast u Poljskoj. Ukrajina je imala blago veći BDP po glavi stanovnika 1990. od Poljske. Međutim, danas vidimo kako je odsustvo uspešne ekonomske i političke tranzicije dovelo do velikog razilaženja između ove dve zemlje. Poljska nije bila samo regionalni ekonomski tigar, zato što se njen rast nakon 1989. nije mnogo razlikovao od rasta Južne Koreje i zato što je bio brži nego u Čileu ili Maleziji. Samim tim, ne bi trebalo da čudi to što je Arup Banerji, regionalni direktor Svetske banke za Evropsku uniju, skoro rekao da „je Poljska izuzetna ekonomska i razvojna uspešna priča, krećući se od statusa srednjih do visokih prihoda u rekordnom vremenu.“

Štaviše, politička tranzicija je, takođe, bila glatka i mirna, gde su vladale različite političke partije, od levičarskih socijal-demokrata do desničarskih konzervativaca i smenjivale se na vlasti putem izbora i bez nasilja. Institucionalni okvir se značajno popravio zahvaljujući domaćim naporima i spoljnim podsticajima poput učlanjenja u EU i NATO. Uprkos svim ovim izuzetnim uspesima i dalje postoji otpor radikalnim reformama i brzoj tranziciji u Poljskoj. Prvo, pojedini protivnici reformi govore o „društvenim troškovima reformi“. Mislim da ovo navodi na veoma pogrešan put. Mnogi „društveni troškovi“ nisu bili posledica slobodno-tržišnih reformi, već preko 40 godina real-socijalizma u Poljskoj. Reforme koje su započete kasnih 80-ih i ranih 90-ih samo su obelodanile istinu o tome koliko neefikasan, bankrotiran i kvaran je bio prethodni režim.

Drugo, pojedini kritičari ukazuju na to šta je trebalo uraditi na bolji način i to čujemo iz različitih perspektiva – neki kažu da su reforme bile isuviše orijentisane na slobodno tržište, dok drugi tvrde da nisu bile dovoljno slobodno-tržišne. Daleko je lakše kritikovati određene politike prethodnih reformatora sa

svim znanjem koje danas posedujemo. Često se to dešava bez promišljanja o ekonomskoj i političkoj neizvesnosti tog vremena. Lešek Balcerovič i njegov pro-reformski tim funkcionisali su u specifičnom političkom okruženju, uključujući okolnosti koje su nasledili nakon preko 40 godina socijalizma i sa sovjetskim vojnicima na teritoriji Poljske. Uprkos svim neizvesnostima, izazovima i očigledno nesavršenim informacijama, priča o uspehu Poljske nakon 1989, u poređenju sa mnogim drugim zemljama, najbolji je pokazatelj da su poljski reformatori bili u pravu.

4. Govoreći o Poljskoj, često se raspravlja o populizmu i autoritarnim sklonostima trenutne vlasti. Kako se populizam u Poljskoj razlikuje od populizma u drugim zemljama? Koji su neki od autentičnih činilaca koji oblikuju situaciju u Poljskoj?

Kada pogledamo različite odlike autoritarnih populista, mnoge od njih prisutne su kod [partije, prim. prev.] Prava i pravde. Želeo bih da ukažem na samo tri odlike populizma koje sam već pomenuo. Vladajuća partija neprijateljski je nastrojena prema vladavini prava i kritikuje regionalnu saradnju (u okviru EU, u odnosu na vrednosti i standarde EU), kao i pojedine aspekte globalizacije. Pravo i pravda, takođe, naglašavaju da je bezbednost važnija od slobode, odnoseći se prema ovim vrednostima kao nespojivim. Ekonomski populizam Prava i pravde takođe je veoma snažan.

U deklaraciji koju su u Briselu ove godine predstavili Centar za međunarodna privatna preduzeća i njegovi partneri, naglašeno je da „proglašenje oportunističkih ekonomskih politika zarad pojedinačnih dobiti, na uštrb društva i ekonomije, kao i uklanjanje sistema kontrole, ravnoteže i ad hoc promene politika, prete dugoročnim ekonomskim izgledima i zdravlju demokratije. Smatram da je ovo veoma adekvatan opis trenutne situacije i izazova u Poljskoj.

Kada govorimo o određenim autentičnim činilacima koji oblikuju situaciju u Poljskoj, trebalo bi naglasiti tri elementa. Prvo, usled homogenosti poljskog društva, mnogo je lakše populistima da koriste pretnje vezane za imigraciju ili „strance” uopšte. Drugo, ekonomska situacija u Poljskoj relativno je dobra (i bila je kada

su populistici pobedili na izborima 2015), naročito kada se ignorišu dugoročni izgledi. To nije nužno usled nekih specifičnih politika trenutne vlasti, već pre uprkos njihovim politikama. Samim tim, Pravo i pravda i dalje mogu da koriste raspodelu novca poreskih obveznika kako bi kupili veću podršku biračkog tela. Treće, mnoga nerazumevanja, laži i teorije zavere o uspešnim ekonomskim i političkim promenama u Poljskoj hrane populiste u Poljskog. Daleko je teže boriti se protiv njih u dobu takozvanih lažnih vesti i moćnih društvenih mreža.

5. Ekonomski populizam je veoma prisutan u Srbiji. Ovakav stav često se vidi u nepoverljivosti prema slobodno-tržišnoj ekonomiji, konkurenciji i slobodnoj trgovini. Ovakav program prigrljuju i levica i desnica. Da li je ekonomski populizam prisutan u Poljskoj i u kom obliku?

4Liberty.eu mreža je 2016. posvetila svoj 4Liberty.eu Review temi populizma, uključujući i moj rad Ekonomski troškovi populizma: Poljska bi trebalo da uči iz grešaka Grčke. Tamo sam definisao ekonomski populizam kao tip ekonomskog programa koji žrtvuje srednjoročni i dugoročni ekonomski rast i stabilnost ekonomije zarad kratkoročnih političkih dobiti. Ekonomski populistici često govore o poboljšanju života običnih ljudi. Ali njihov osnovni cilj je da osvoje (ili pre kupe) političku podršku, pobeđe na izborima ili zadrže političku moć.

Ekonomski populizam je takođe veoma prisutan u Poljskoj. To je nešto što povezuje populističke partije na desnici (vladajuća Pravo i pravda) i radikalnu levicu (Razem partija, koja deluje da je bliska sa grčkom Sirizom ili španskim Podemosom, ali srećom sa daleko manjom podrškom). Partija Prava i pravde pobedila je na demokratskim izborima nakon veoma populističke kampanje i s obzirom da su ekonomske okolnosti i dalje pogodne, ispunila je neka od svojih obećanja. Uvedena su nova socijalna izdavanja, uključujući 500 poljskih Zlotova ili oko 120 evra mesečno za svako drugo i naredno dete u porodici. Minimalno doba za penzionisanje koje je prethodna vlada postepeno povećavala kako bi u budućnosti bilo 67 godina, spušteno je na 60 za žene i 65 za

muškarce. U pitanju je neodgovorna politika, naročito u kontekstu poljske demografske situacije i imaće ozbiljne dugoročne posledice po trenutne i buduće generacije. Ekonomski populizam je, takođe, vidljiv u takozvanoj „repolonizaciji” koja je de facto ponovna nacionalizacija nekih preduzeća, uključujući dve velike banke. Umesto završetka privatizacije, vlada jača kompanije u državnom vlasništvu. Zatim imamo „zlikovce” (iz perspektive vladajućih političara) – poput banaka ili velikih supermarketa – koje kažnjavaju predloženi ili sprovedeni porezi i regulacije.

Pravo i pravda nisu ponudili bilo kakav ozbiljan odgovor na prave izazove u Poljskoj, poput niske stope privatnih investicija, nedovoljnog rasta produktivnosti, demografskih problema, niske stope zaposlenosti među nekim grupama ili loše situacije u javnim finansijama. Umesto toga, ekonomski populizam je jak i dugoročni ekonomski rast i stabilnost ekonomije žrtvuju se zarad kratkoročnih političkih dobiti.

6. Šta mislite da će se dogoditi u političkoj situaciji Poljske u bliskoj budućnosti?

Uprkos anti-reformama i nekim štetnim politikama, vladajući Pravo i pravda i dalje ima većinu prema istraživanjima javnog mnjenja. Ekonomska situacija je dobra i troškovi populizma su sakriveni ili rasuti. Povrh svega, pojedine opozicione partije igraju igru Prava i pravde po pitanju populizma. To bi moglo da dovede do pojačane politički destruktivne konkurencije. Ovo bi, zatim, moglo zaista da naškodi političkom sistemu i političkoj kulturi Poljske ukoliko se ne spreči na vreme. Ne bi trebalo da dovodimo konvergenciju prema populističkom ekvilibrijumu, odnosno destruktivna populistička konkurencija između najvećih partija može dovesti do populističke zamke (kao što se to dogodilo u Grčkoj). Srećom, većina opozicije ujedinjena je oko ideje vladavine prava i tu bi saradnja među političkim partijama, ali i organizacijama građanskog društva, trebalo da bude još jača kako bi se izbegla dugoročna oštećenja institucionalnog okvira Poljske.

Pojedine oblasti u kojima bi vladajuća partija mogla da poželi da uvede štetne i populističke politike, kako bi osvojila glasove, čak i ukoliko ekonomski populizam zakaže su: medijski zakoni (slabljenje privatnih medija koji su nezavisni od vlasti), pravosudni sistem (povećanjem političke kontrole nad sudovima) i izborna pravo (u korist vladajuće partije). Nadam se da će protivljenje bilo kom od ovih poteza u Poljskoj biti snažno. Poslednji talas protesta u odbranu nezavisnosti sudstva ostvario je uspeh jer su rezultirali u dva veta predsednika Poljske.

Loša tranzicija, poput one koju danas vidimo u Poljskoj i drugim zemljama u kojima su populističke vlade na vlasti, ne bi trebalo da parališe, već mobilise. Populističke vlade bi trebalo da budu podsticaj za smanjenje uticaja vlasti i političara na naše živote. Protivotrov za ekonomski i neekonomski populizam nije još veći populizam sa drugim imenom, već jačanje individualne slobode, vladavine prava i osnova slobodno-tržišne ekonomije.

U mojim iskazima pred Helsinškom komisijom u julu naglasio sam da Poljska ima istorijski potencijal da bude inspiracija za društva istočno od Beča (Belorusija, Ukrajina i Rusija) i za balkanske zemlje koje teže kvalitetnijem životu i većoj individualnoj slobodi. Snaga demokratije u Poljskoj i uspešne pro-tržišne reforme trebalo bi da nastave da služe kao primer za region. To je još jedan razlog zbog čega bi trebalo da se borimo, efikasno, protiv populističkih ideja.

13. Protivotrov populizmu

Zoltan Keš (Mađarska)

Populizam je star koliko i demokratija i sve dok biramo naše predstavnike putem (uglavnom) slobodnih i poštenih izbora, moramo se suočiti sa pretnjom da će oni pokušati da zloupotrebe poverenje javnosti i politički sistem. S obzirom da smo u skorije vreme iskusili skok podrške populističkim partijama širom sveta, razmenjivanje dobrih praksi za savlađavanje istih važnije je nego ikad. Uspeh u borbi protiv ovih partija nije nečuven i svakako nije nemoguć, iako to nikada nije lako.

Anatomija populističkog režima

Populizam dolazi u širokom rasponu oblika i formi. Uglavnom ima izvesni lokalni duh, uključujući poruke i stavove koji su specifični političkoj kulturi i istoriji nacije. Postoje i pojedini zajednički elementi sa kojima mogu da se poistovete svi koji se aktivno bore protiv populizma u svojoj zemlji. Pre svega, bujaju na sukobima koji su često utemeljeni na realnim problemima, ali su značajno neistiniti i preuveličani. Objašnjenje za ovo leži u tome da oni ne žele zaista da pronađu rešenje za pitanja koja postavljaju jer znaju da bi to dovelo do umanjavanja podrške njima. Žele da drže biračko telo u osećaju ranjivosti, u konstantnom ratnom stanju. Kako bi ostvarili ovo, populisti kontinuirano kreiraju unutrašnje i spoljašnje neprijatelje, te izmišljaju različite pretnje po opstanak kako bi održali svoju poziciju „spasioca nacije”. U Mađarskoj, na primer, prva spoljna pretnja bio je MMF, zatim EU i izbeglice, dok

su NVO i demokratska opozicija postali unutrašnji neprijatelji, proglašeni izdajnicima i stranim agentima. U skorije vreme, Džordž Soroš postao je glavna ličnost državne propagande, njegovo lice nalazi se na nepreglednom broju bilborda koji šire teorije zavere o njemu. Politike i realna životna pitanja izgubili su prioritet jer Viktor Orban, populistički premijer Mađarske, želi da se svi usresrede na pretnje koje je on stvorio.

Kako bi se efikasno suzbila ova populistička agenda moramo da se zapitamo, šta je suprotno populizmu? Da li je to liberalizam? Da li je to konzervativizam ili možda socijalizam? Nijedno od ovih, naravno, jer je istinska suprotnost populizmu odgovornost.

Odgovorne politike

Teško je ne videti koliko su neodgovorne populističke politike. One žrtvuju zdravi razum za izbornu pobjedu, bore se protiv izmišljenih zavera i kobajagi neprijatelja, umesto da rešavaju prave probleme. Neki ovo mogu da vide kao njihovu snagu – umesto da komuniciraju kompleksne političke platforme, one vrlo efektivno koriste jednostavne i snažne poruke. Prema mom mišljenju, ovo je njihova slabost, njihova Ahilova peta koja se može iskoristiti protiv njih.

Populisti neizostavno govore o dalekim neprijateljima čiji napad je uvek blizu i nikada se ne dogodi. Oni vode svoje izmišljene ratove na daljinu – u Briselu protiv EU, globalno protiv Sjedinjenih Država, itd. Ovaj tip narativa veoma je efikasan kroz masovne medije, deluje prijemčivo na bilbordima i nažalost ubeđuje mnoge. Ali na kraju dana, ima malo veze sa svakodnevnim životom, neće popraviti škole i bolnice, neće poboljšati puteve ili povećati plate. Ono što mi moramo da učinimo je ne samo da promenimo narativ iz populističke mržnje u javne politike – to bi bilo veoma teško postići po sebi. Potrebno je da izmestimo dijalog na nivo gde populisti nemaju šta da kažu, gde su problemi značajniji od puke retorike. Moramo da se angažujemo lokalno!

Lokalno angažovanje!

Iskustvo pokazuje da dve ključne demografske pojave doprinose izbornim uspesima populističkih partija. Jedna je njihova osnovna grupa birača, koja se sastoji od onih koji smatraju da ih je globalizacija izneverila ili da su ih izdale političke elite. Nemojte ih pobrkati sa siromašnim, neobrazovanim ili na bilo koji način uskraćenim. Mogu biti bogati, urbani, svršeni studenti sa stabilnim poslovima ili mogu biti ruralni, plavi okovratnici. Bez obzira na to, njihov zajednički sadržalac je realno ili opaženo odsustvo predstavljenosti.

Drugaključna grupa sastoji se od razočaranih, ali demokratskih građana koji ne bi podržavali populiste, ali im nedostaje smisljena politička alternativa te odbijaju da učestvuju na izborima. Mogu biti bogati ili siromašni, urbani ili ruralni, obrazovani ili ne, ali osećaju da više nema dobrih opcija na biračkom listiću, da ih niko ne predstavlja. Značaj ove grupe ne sme biti podcenjen. Ako se pogledaju podaci sa proteklih nekoliko izbora širom sveta, jasno je da većina građana nisu populist. Makron je pobedio zato što su se oko njega u drugom krugu ujedinili umereni i demokratski glasači. Gert Vilders postao je predsednik, ali je izgubio na opštim izborima, a čak i u Mađarskoj, populistički Fides Viktora Orbana podržava manjina glasača (otprilike jedna četvrtina ukupnog broja glasača glasa za njega). Samim tim, podrška ove grupe razočaranih birača je ključna, oni su prava većina i ukoliko ih je moguće mobilisati mogu da pobeđe svakog populistu.

Veliki je izazov, međutim, angažovati se oko bilo koje od ove dve grupe i pružiti im alternativu koja deluje izvodljivo i primamljivo. Niko od ovih ljudi neće biti ubeđen samo TV reklamama, naslovima u novinama ili bilbordima, jer su sve to videli i ranije. Takođe, ukoliko pokušamo da dopremo do njih putem standardnih alata masovnih kampanja, takmičićemo se sa jednostavnim, ali i moćnim narativom populista. Postoji daleko

bolji način da se oni uključe: potrebno je ubeđivati ih lično, tamo gde žive, gde rade i gde provode svoje slobodno vreme. Moramo da odemo tamo gde su oni, da razgovaramo sa njima, da komuniciramo na najnižem mogućem lokalnom nivou. Kandidati koji žele da pobede populiste moraju zaobići nacionalni narativ borbe protiv zla Džordža Soroša i Brisela. Oni moraju da rade sa građanima i da razgovaraju o pravim problemima koje susreću svakoga dana. Ispostavlja se da većim delom vremena, lokalna pitanja imaju malo veze sa EU, MMF ili imigrantima. Ljudi su više zabrinuti za kvalitet zdravstva koji im je na raspolaganju, sa stanjem škola u koje njihova deca idu. Žele da vide bolje puteve, bolje prilike za posao, više sigurnosti, manje poreza itd. I žele da imaju predstavnike koji ih slušaju, koji su prisutni i koji su lako dostupni.

Ovo možda zvuči pomalo idealistično, ali moje iskustvo iz prve ruke pokazuje da to može biti izuzetno snažna strategija. Zahteva puno teškog rada, resursa i ljudske snage, ali „rad na terenu“ zaista jeste ključ za pobedu nad populizmom. Snažno lokalno prisustvo, direktna komunikacija sa izbornim telom i jasan fokus na lokalna pitanja znače da su kandidati i predstavnici vezani za glasače koji su ih izabrali. To je ono što nazivam odgovornom politikom i što smatram da je protivotrov rastu populizma koji smo iskusili u našim zemljama. Naši protivnici nemaju apsolutno nikakvo oružje protiv odgovornih političara koji rade dobar posao, jer prema definiciji, populizam je neodgovoran.

Zaključak

Sve ovo zasnovano je na mojim iskustvima u Mađarskoj kao kandidata i poslanika u parlamentu. Naravno, realnost je uvek specifična za svaku zemlju, ali imajući u vidu sličnost između populističkih političkih aktera, većina demokratskih partija verovatno može sa ovime da se poistoveti. Očigledno, ne postoji srebrni metak protiv populizma, ali fokusiranje na lokalno

pruža snažnu osnovu za svaku dobitnu strategiju, koja kasnije može da se primeni u specifičnom političkom kontekstu. Ovo se, takođe, može smatrati kao etički način borbe protiv populističkih nastojanja, jer umesto da se pokušava sa prevazilaženjem neodgovornih obećanja i kreiranja osećaja straha, ova strategija se bavi time da naše poslove političara, predstavnika i vođa zajednica obavljamo bolje, odgovornije i uz više kontakata sa izbornim telom. Oni koji odaberu da se bore za demokratiju moraju znati da će ovo biti stalna borba, jer će uvek biti onih koji žele da učine upitnim vrednosti liberalne demokratije. Sve što možemo jeste da pobedimo u što više bitaka protiv njih i da ne posustajemo kada nas pobede.

14. Antiliberalni izazov Populizam u Grčkoj 21. veka

Dimitris Dimitrakos (Grčka)

Često se kaže da populizam izaziva podele. Kaže se i da je anti-elitistički. Oba opisa su tačna. Objašnjenje za ovo leži u krizi legitimiteta koja često osnažuje populističke snage. Populizam u svom obliku u 21. veku nastao je iz nepoverenja, sumnje u demokratske institucije od strane velikog dela stanovništva koje se oseća ekonomski i kulturno nesigurno. Kada se institucije dovedu u pitanje, premeravaju se ljudi koji ih vode: njih prepoznaju kao elite koje su izneverile mase.

Razlog za ovaj nedostatak poverenja u demokratske institucije trebalo bi tražiti u novom fenomenu u vezi sa problemima koji su se pojavili usled naglih promena do kojih je dovela globalna podela rada, širenje novih tehnologija i nekontrolisan upliv velikog broja migranata iz Azije i Afrike u Evropu.

Globalizacija i informacione tehnologije stvorili su nove prilike za rast i prosperitet širom sveta, ali i veliki broj gubitnika među onima koji se nisu prilagodili novim okolnostima. Nezadovoljstvo koje veliki delovi stanovništva osećaju kao rezultat ovakvog razvoja situacije, dodatno je ojačano ulaskom hiljada migranata i tražilaca azila iz siromašnijih i unesrećenih mesta van Evrope. Ovaj masivni priliv migranata i izbeglica mnogi vide, sa pravom ili ne, kao pretnju po njihovu bezbednost, kulturu i kvalitet života.

Skup ovih problema delovao je na mnoge kao nekakav kulturni šok. Demokratske institucije, s obzirom na svoj razvoj, nisu bile u stanju da se nose sa novim pitanjima. Razjasnio bih da pod „institucijama” podrazumevam zakone i uspostavljene prakse u okviru demokratskog društvenog poretka, a ne samo državne organizacije.

Istupile su populističke vođe na levlci i desnici, gradeći i šireći se na tom nepoverenju prema institucijama. Tu je ponuda odgovorila na potražnju. Novi populistii govore „Ne verujite njima, verujite nama” ili „Ne verujite njihovim institucijama, verujite nama koji delamo u ime naroda koji je iznad institucija”.

Tipična manifestacija ove netrpeljivosti populizma prema institucijama je govor koji je 29. juna 2017. održao premijer Grčke i lider partije Siriza, Aleksis Cipras, koji je rekao da će on i njegova vlada uvek pronaći načine da prevaziđu „institucionalne prepreke” za svoje politike. Andreas Papandreu, glavni populistii koji je dominirao politikom Grčke duže od dve decenije suštinski je izrazio takvu ideju još 1989, kada je rekao da institucije ne bi trebalo da stoje na putu narodne suverenosti.

Ideja iza ovakvog stava miriše na autoritarno. Ona implicira da je moć naroda vrhovna i da ne bi trebalo trpeti bilo kakva ograničenja koja institucije postavie pred nju. „Neprijatelji naroda” se kriju iza institucija; oni su u okviru „establišmenta”; oni su deo „sistema”. Samim tim – kažu populistii – trebalo bi im se uvek opirati. Deljivost i agresivnost populističkog diskursa je razumljiva u ovom kontekstu.

Važno je primetiti da moderni populizam – ono što se veoma često naziva „novim populizmom” – zapravo nije revolucionaran. On ne dovodi u pitanje društveno uređenje, čak i ako je protiv „sistema”. On je za zaobilaženje, a ne za rušenje institucija ukoliko su one prepreke za sprovođenje politika za kojih se zalaže. Nije totalitaran, odnosno otvoreno nedemokratski, čak i ako bi njegove politike mogle tome da vode. On je, bez obzira, despotski po temperamentu i neprijateljski nastrojen prema liberalnim principima i otvorenom društvu.

Stalni zahtev populista je da bi moć trebalo da sprovodi „narod”. Njihovo viđenje demokratije je neograničena vladavina mnogih nad malobrojnima. Takav princip je neliberalan u svojoj osnovi. U liberalnoj demokratiji moć sprovodi mali broj njih zarad svih, kada se prate određene procedure, a pravila propisana ustavom poštuju. Većina se ne posmatra kao jedno, kao aproksimacija celine. Manjina mora biti uzeta u obzir u liberalnoj demokratiji.

U liberalnoj demokratiji važna su pravila i institucije. Ipak, za populiste, pravila i institucije bi trebalo ignorisati ili zaobići ukoliko su protiv onoga što oni smatraju da je interes naroda. Populisti često saopštavaju kako su određene kratkoročne politike u interesu građana. Ove politike obećavaju vidljive dobiti, ignorišući dugoročne posledice koje bi mogle biti štetne, čak i katastrofalne. Naizgled laka i direktna rešenja koja predlažu za probleme ne bave se dugoročnim ili srednjoročnim negativnim posledicama. Ukoliko je poverenje u institucije narušeno, populisti će pobediti. Iz istog razloga, populizam se protivi moći i lojalnosti institucijama.

Demokratske institucije u Grčkoj su ponovo uspostavljene nakon pada diktature 1974. godine, a funkcionisale su bez smetnji usled rata ili unutrašnje subverzije. Često se kaže, samozadovoljno, da je post-diktatorska Grčka iskusila najduži period normalnog demokratskog života od osnivanja Grčke države 1833. godine. Međutim, vladajuća politička kultura bila je okrenuta državi i antiliberalna, dok su partije bile zasnovane na patronatu, odnosno oslanjanju političara na glasače kao na „klijente”. Time je ohrabreno rent-seeking ponašanje u svim nivoima stanovništva. Preduzeća, sindikati i profesionalne grupe želele su naklonost političara kako bi unapredili svoje interese, na račun drugih. Nova demokratija i PASOK, dve partije koje su držale moć na smenu od 1974. do 2011. godine podržavale su grupe koje bi im pružile podršku nudeći im zaštitu ukoliko se osećaju ugroženim od strane tržišta i uvećanjem broja zaposlenih u javnom sektoru.

Logičan ishod bio je opšte protivljenje strukturnim reformama. Svaki tragač za rentom video je reforme kao pretnju

po preferencijalni odnos od strane države u njenoj ulozi velikog raspodeljivača sredstava. Akumulacija duga nije zanimala političare, jer su mogli da obezbede kredite od Evropske centralne banke.

Ovaj političko-ekonomski model očigledno je bio iracionalan. Dominirala su oligopolistička preduzeća zavisna od države, sindikati, protekcionizam na svim nivoima i subvencionisana preduzeća. Ovaj model se urušio sa svetskom recesijom 2008. godine. Grčka ekonomija kao i društvo istrpeli su grubo buđenje. Nezaposlenost je porasla na preko 25%, a nakupljeni dug morao je biti plaćen.

Produbljivanje ekonomske krize u Evropi pojačano je izbegličkom krizom usled rata na Bliskom istoku i posledicama koje su usledile. Grčku su obe krize naročito pogodile. Od 2009. godine do danas održano je pet parlamentarnih izbora i jedan referendum. Ljudi su postali sve više radikalizovani i videli su da njihov životni standard dramatično pada, da im je bezbednost ugrožena, a oslanjanje na samog sebe dovedeno u pitanje. U ovakvim uslovima, Zlatna zora, totalitarna partija krajnje desnice, dobila je utemeljenje postavši treća partija po snazi na poslednja tri izbora. Tokom istog perioda, Siriza, populistička levičarska partija, uzdigla se do moći i drži je do ovog trenutka.

Razlog zbog kojeg je došlo do tako dramatične promene na političkoj sceni leži u tome što je veliki broj ljudi povukao svoju podršku dvema mejnstrim partijama, verujući da ih je „sistem“ izneverio. Nešto novo delovalo je obećavajuće. Popularni prizvuk Sirize počivao je na obećanjima koje populisti lako daju: imati tortu i pojesti je. U uslovima rasprostranjenog razočarenja, čak i očaja, mnogi su spremni da poveruju takvim obećanjima.

Populizam Sirize zasnovan je na ideološki sirovom materijalu pozamljenom od Marksa i Lenjina – simboli, koncepti, slogani – dok je glavna snaga diskursa u postojanju nekog „neprijatelja“. To je Nova demokratija, glavna opoziciona partija predstavljena kao

lakej zelenaša i kapitalista. Siriza vlada Grčkom gotovo tri godine i pokazala se nesposobnom da povrati ono što je zemlja izgubila usled recesije iz 2009. godine. Štaviše, potpuna propast njenih „tvrdih“ pregovaračkih taktika tokom leta 2014. koštala je Grčku još 80 – 100 miliona evra. Ipak, Cipras je uspeo da ubedi svoje glasače da mu se može verovati, da će ih spasiti u slučaju najgore opcije borbe sa „neprijateljem“.

Mešutim, moć ubeđivanja populizma ima ograničenja. Glavni razlog za ovo je to što on ne isporučuje. Ne ispunjava obećano. Može da iskoristi neuspeh institucija – jedinstvenu slabost demokratija koja može dovesti do ružnih posledica. Time populizam može da pobedi na polju poverenja. Poverenje je složen i delikatan odnos između ljudi. Ne može se dobiti tek tako, niti zameniti za nešto drugo. Nastaje i čuva se pod određenim okolnostima. Kada se te okolnosti izgube, gubi se i poverenje. Poverenje je, štaviše, nezamenljiva veza političkog društva, ono što povezuje članove zajednice sa vlašću i institucijama. Populizam ne može da rastvori ovu vezu u potpunosti. On buja na podelama, promovise konflikt i posmatra društvene odnose kao igru nultog zbira. Zbog toga tržište posmatra kao arenu, ne kao polje saradnje. Privlači neke ljude koji, zbunjeni, mogu biti pred iskušenjem da dobiju direktnu vezu sa naizgled predstavnikom njihove volje kojem se može verovati. Na kraju, populizam propada upravo zato što mu se više ne veruje. To će se dogoditi u Grčkoj na narednim izborima. Drugo je pitanje da li će ono što će ga zameniti uspeti da efikasno izgradi ono što je populizam urušio.

15. Spoljnopolitički populizam u Srbiji

Nikola Jović

Analiza spoljne politike podrazumeva utvrđivanje spoljnopolitičkih aktera, njihovih preferencija, ciljeva i strategija za njihovo ostvarivanje. Spoljna politika je za razliku od unutrašnje usmerena ka ostvarivanju „nacionalnih” interesa u međunarodnoj areni. Bez obzira na ovu fundamentalnu razliku, unutrašnja i spoljna politika Srbije pate od sličnih nedostataka. Izostanak jasne strategije spoljnopolitičkog delovanja, prati dnevopolitička neodgovornost elita u realizaciji minimuma proklamovanih spoljnopolitičkih ciljeva.

Na diskurzivnom nivou, spoljnopolitička analiza pokazuje da se definisani spoljnopolitički ciljevi olako dovode u pitanje, međunarodni partneri se pretvaraju u protivnike za potrebe domaćeg javnog mnjenja, a započeti procesi relativizuju. Svi ovi negativni diskurzivni elementi u funkciji su jednog cilja, da se vladajuća elita dopadne svom narodu. Takva politika ima sve oblike populizma i govori nam da su njeni kreatori vođeni ne državnim interesima u inostranstvu, već rejtingom kod kuće. Rejting je ono što određuje ne samo unutrašnju, već i spoljnu politiku Republike Srbije. Za razliku od populizma na unutrašnjem planu, koji pojedini akteri koriste kako bi narod suprotstavili elitama, u slučaju međunarodnih odnosa radi se o vladajućim elitama koje pokušavaju da iskoriste „generalizacije i predubeđenja” masa kako bi se prikazale kao glas naroda. U tom smislu, populistička naracija ima različite mehanizme kao što su:

- Afirmisanje ideje da se Srbija nalazi u centru međunarodnih ili barem evropskih dešavanja;
- Osnaživanje uverenja da protiv srpskog naroda postoji svetska zavera;
- Podilaženje pojednostavljenim binarnim „sa nama ili protiv nas” slikama.

Postoje tri dominantne populističke naracije kada je reč o (zlo) upotrebi spoljnopolitičkih tema u svrhu podizanja rejtinga kod kuće:

Populistička naracija 1. Srbija se nalazi u središtu previranja istoka i zapada.

Populistička naracija 2. Populizam spoljnopolitičkih kriza.

Populistička naracija 3. Evropopulizam: Populizam evroentuzijazista i populizam evroskeptika.

Populistička naracija 1. Srbija se nalazi u središtu previranja istoka i zapada

Osnova svakog populizma su predubeđenja koja postoje kod građana. Poznajući ih, populistu koriste različite diskurse i naracije kako bi predstavili sebe kao vođe naroda. Jedno takvo predubeđenje, koje je veoma rašireno kod građana Srbije, zasnovano je na ideji srpskog geografa Jovana Cvijića da su Srbi „izgradili kuću na drumu” (ova teza Jovana Cvijića često se javlja u udžebenicima za osnovnu i srednju školu). Koliko je ovo mišljenje rašireno možemo videti u izjavama učesnika fokus grupa koji su navodili da smo „mi praktično u centru svih dešavanja”, da je „Srbija na lepom mestu. Lepom, ali nesrećnom” i slično. Takvo shvatanje istorije i geografije svojevrsan je geopolitički bilans koji služi populistima da svoju spoljnopolitičku ulogu predstavljaju kao središnju, presudnu i istorijsku:

„Dugo smo mi u Srbiji smatrali da je loše što smo „sagradili kuću na sred puta“, kako se to kod nas decenijama govorilo. Čvrsto sam rešen i tražim podršku građana da zajedno preokrenemo nepovoljan istorijski tok stvari, u korist Srbije.“

- Premijer Srbije Aleksandar Vučić (2014.)

„Svi su zainteresovani za ovo područje, a mi smo zainteresovani da sačuvamo svoju zemlju.“

- Premijer Srbije Aleksandar Vučić (2016.)

Iako je ova retorika donekle imala smisla za vreme socijalističke Jugoslavije, danas je ona izraz klasičnog populizma. Prošlo je skoro tri decenije od kako je stari poredak nestao, a politička elita i dalje koristi diskurzivno nasleđe socijalističke Jugoslavije i politike nesvrstanih iz perioda Hladnog rata. Iako su se promenili akteri i struktura međunarodnih odnosa, diskursi u Srbiji ostali su isti. Oni govore o tome kako je Srbija „ključna zemlja“ u odnosima Istoka i Zapada:

„Oduvek sam mislio da Srbija ima sve preduslove da bude most između Istoka i Zapada. Bila bi velika greška ne iskoristiti tako dobru poziciju.“

- Predsednik Srbije Tomislav Nikolić (2012.)

„Srbija će biti most između istoka i zapada.“

- Premijer Srbije Aleksandar Vučić (2014.)

„Možda smo mi kopča koja nedostaje istoku i zapadu da bi bolje saradivali.“

- Predsednik Srbije Tomislav Nikolić (2014.)

Iza svih ovih naracija i diskursa krije se kompleks veličine i nezamenljivosti, koji jednu malu zemlju i njene vladare stavlja u centar regionalnih i međunarodnih odnosa.

„Srbija je ključ mira i stabilnosti u regionu.“

- Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić (2015.)

„Srbija želi da posreduje u sporu EU i Rusije.“

- Predsednik Srbije Tomislav Nikolić (2015.)

Rezime: Populizam koji Srbiju predstavlja kao „heartland“ svetske politike ima za cilj da elitu koja je na vlasti predstavi svom narodu kao „ključnog igrača“ u igri na „velikoj šahovskoj tabli“. U tom smislu, spoljnopolitički populizam strogo je u funkciji unutrašnje politike. Njegova uloga je da vladajuću elitu predstavi kao značajnu u okvirima koji prevazilaze nacionalne granice, čime ona stiče dodatno poštovanje kod kuće.

Populistička naracija 2. Populizam spoljnopolitičkih kriza.

Indukovanje kriznih situacija u spoljnoj politici postalo je ujedno i hronična bolest i lek srpske politike u poslednjih pet godina. To je bolest za društvo i državu, a lek za vladajuće elite i njihov rejting. Naime, kada PR stručnjaci procene da postoji kriza na unutrašnjem planu ili neka debatabilna tema koja može potencijalno naneti štetu eliti na vlasti, indukuje se kriza pozivanjem na špijunsko delovanje stranih službi i želju stranog faktora da se Srbija destabilizuje. Ovaj populizam nalazi svoje plodno tle kod građana koji imaju predubeđenje da je Srbija zbog svoje važnosti često „nepravедno“ na udaru regionalnih i svetskih sila, iza kojih najčešće stoji teza o svetskoj zaveri protiv jedne male nacije. U prilog toj tezi stoje izjave učesnika fokus grupa koje govore da su se svi „okrenuli protiv Srba, a Srbi su ti koji su svima pomagali. Svi uvek nas napadaju kroz istoriju, ne znam zašto su opsednuti jednom malom zemljom.“

Političari ova predubeđenja obilato koriste za potrebe stvaranja kulta ličnosti, državnika koji rešava sve krize. Poslednje dve godine obeležilo je nekoliko međunarodnih kriza indukovanih na sličan način (Francuska, Hrvatska, BiH, Makedonija) u kojima je rasplet uvek bio isti - vladajuća elita Srbije odnosi još jednu diplomatsku pobjedu. U tim situacijama, gotovo uvek su prisutni

sledeći elementi: strani faktor i subverzivno delovanje stranih ambasadora, potcenjivanje Srbije, udar na njene institucije, čvrsta ruka u odgovoru vlasti i razrešenje u korist Srbije.

„Borićemo se! Oni su i dalje svi zajedno. Mnogo snažniji nego mi. Ponosan sam na činjenicu da je sada svakome u svetu jasno na čijoj strani je moral. Ne zaboravite, ne postoji ništa važnije od toga.”

- Predsednik Srbije Aleksandar Vučić (2017.)

„Ima mešanja nekih drugih sila. Naše je da umemo da odgovorimo i da umemo da zaštitimo svoje delovanje od uticaja spoljnih faktora.”

- Predsednik Srbije Aleksandar Vučić (2017.)

„Nama ambasadori neće odlučivati gde će da nam bude vojska. Makar politički platio glavom, naučiću ih pameti sve.”

- Predsednik Srbije Aleksandar Vučić (2017.)

„Znam da bi mnogi voleli slabu vladu, a pre svega slabog Vučića, ali po prvi put mi kao zemlja počinjemo da pobeđujemo i zato nijedan ambasador neće voditi politiku naše Vlade.”

- Premijer Srbije Aleksandar Vučić (2017.)

Rezime: Politički establišment u Srbiji pokazuje izuzetnu spretnost u fabrikovanju kriza i još veće umeće u kriznom menadžmentu. U uslovima učestalih kriza građanima se plasira ideja o nepravednom tretmanu prema Srbiji koji politička elita uspešno rešava u skladu sa državnim interesima. Jednostavnost scenarija, koji se više puta ponavljao, može nositi naslov prema rečima Aleksandra Baljka: „Veliki vođa je zvezda koja sija u tami koju sam stvara.”

Populistička naracija 3. Evropopulizam: Populizam evroentuzijazista i evroskeptika

Srbija se nakon izlaska iz međunarodne izolacije 2000. godine opredelila za članstvo u EU u strateškom smislu. Međutim, osim toga što je članstvo bilo i ostalo strateški cilj spoljne politike, ono je sredstvo sa kojim populističke vođe pokušavaju da povećaju svoj rejting. Kako je deklarativni stav da je Srbiji mesto u Evropskoj uniji prevladavao političkom elitom na vlasti i u opoziciji, podrška EU integracijama Srbije opadala je kod građana. Suočeni sa takvom situacijom mnogi akteri u političkoj areni su se našli u dilemi. Da bi opstali ili došli na vlast, bila im je potrebna podrška EU, dok su sa druge strane građani sve manje bili zainteresovani za evropski put Srbije. U takvoj situaciji, dva ključna politička aktera igrala su sličnu igru, ali sa različitim startnim pozicijama. Demokratska stranka, koja je od svog osnivanja bila pro EU, u svoj politički diskurs uvela je EU skepticizam kroz narativ tadašnjeg ministra spoljnih poslova Vuka Jeremića. Sa druge strane, Srpska napredna stranka se izdvojila iz izrazito evroskeptičke Srpske radikalne stranke i u svoj program uključila pro EU narativ, zadržavši i nešto EU skepticizma. Posledica ovakve narativne igre sa fundamentalnim ciljevima spoljne politike je nerelijabilnost ovih partija i njihovih programa.

„Ne znam ništa pozitivno o EU, osim da je zlo“

- Tomislav Nikolić SRS (2005.)

„EU je vrlo skupocen persijski tepih. Jedina mana je što ima jednu rupu. Ta rupa, to je Srbija. EU bi zlatnim koncem tu rupu zakrpila, jer joj u suprotnom skupocen tepih ništa ne vredi.“

- Tomislav Nikolić SRS (2008.)

„Ja to govorim već pet godina: mi ne možemo bez Evropske unije!“

- Tomislav Nikolić SNS (2009.)

„Evropska unija nema alternativu“

- Predsednik Srbije Boris Tadić DS (2011.)

„I Kosovo i EU. Jedan moj dobar prijatelj, ministar spoljnih poslova jedne velike zemlje, rekao mi je - ako ne znaš da jašeš dva konja odjednom onda nemoj da radiš u cirkusu“

- Ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić DS (2011.)

“Ulazak Srbije u Evropsku uniju vrhunski je prioritet moje zemlje.”

- Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić (2017.)

„Ne daj bože da Srbija bira između Rusije i EU. Pa vi znate da će Srbija uvek da izabere Rusiju.“

- Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić (2016.)

Rezime: Sve korake u pristupanju Evropskoj uniji, političke elite su predstavljale kao istorijske i sudbonosne, dok su istovremeno Evropsku uniju koristile za manipulaciju antievropskim predubedenjima naroda. Učinak političkog establišmenta koji je vodio proces pridruživanja, ne meri se samo godinama do članstva, već i uticajem na stavove građana. U sluđujućoj matrici pro i anti EU stavova, građani Srbije gubili su poverenje u samu ideju Evropske unije. Od 2003. godine, kada je 72% ispitanika bilo za ulazak Srbije u EU, podrška je pala na 41% u 2016. godini. Politički establišment je pred svim teškim zadacima koristio isti izgovor - EU nas uslovljava. EU je tako postala izvor dualnog populizma. Kada je političkom establišmentu potreban ojačavajući legitimitet, koriste se naracije koje govore kako EU podržava napore vlasti. Kada su u pitanju nepopularne mere, populistička naracija se korisiti kako bi se skinula odgovornost političkog establišmenta. Jedini problem u ovoj populističkoj igri je dovođenje u pitanje fundamentalnog cilja spoljne politike Republike Srbije, a to je članstvo u EU.

O populisti

Populistu ne zanima ostvarenje ciljeva, već rejting, dolazak i ostanak na vlasti. Da bi to ostvario, populista uspostavlja empatički odnos sa narodom i pruža mu osećaj ispunjenja kroz ostvarenje različitih potreba: potrebe za priznanjem, potrebe za pripadnošću i potrebe za ostvarenjem. Na isti način na koji narativno radikalizuje domaću politiku, populista koristi simplifikovane vrednosti i predubeđenja da se prikaže kao vođa koji štiti interese naroda i države u inostranstvu, dok zapravo štiti svoj položaj kod kuće.

O autorima:

1. Bidžan Sahin (Turska) je vanredni profesor političkih nauka na departmanu Političke nauke i javna administracija na Univerzitetu Hadžetepe u Ankari. Predsednik je Udruženja za proučavanje slobode, klasično-liberalnog tink-tenka iz Ankare, Turska. Doktorirao je na Univerzitetu Merilend, Koledž Park, SAD. Najznačajnije teme kojima se bavi su klasični liberalizam i liberalna filozofija, odnos između liberalnih demokratija i Islama i veza države i civilnog društva u Turskoj. Trenutno je gostujući vanredni profesor u Centru za studije liberalne demokratije pri Univerzitetu u Viskonsinu, Medison, SAD.
2. Razmus Briger (Danska) je javni debater, kolumnista i bivši predsednik Omladine Liberalne alijanse, omladinskog pokreta Liberalne alijanse, parlamentarne stranke u Danskoj. Ima 27 godina i profesionalno se bavi političkim komunikacijama. U javnoj političkoj raspravi u Danskoj aktivno raspravlja o širokom spektru tema, od pitanja individualne slobode i individualnih prava, do pitanja imigracija i feminizma. Piše za više poznatih danskih medija uključujući Politiken, Ekstrabladet i Berlingske.
3. En Eplbaum (SAD) je kolumnistkinja Washington Post-a i dobitnica Pulicerove nagrade. Takođe je profesor na Institutu Lononske škole za ekonomiju, gde vodi Avenu, program za dezinformacije i propagandu u 21. veku. Njena najnovija knjiga: *Crvena glad: Staljinov rat protiv Ukrajine* objavljuje se u jesen 2017. godine. En Eplbaum je rođena 1964. godine u Vašingtonu. Nakon što je diplomirala na Jejl Univerzitetu, bila je Maršal stipendista na LSE i St. Antony's Univerzitetu, Oksford, Velika Britanija.

4. Jasmina Trajkoska (Makedonija) je vanredni profesor na FON Univerzitetu u Skoplju u oblasti političkog sistema, političkih partija, interesnih grupa i političke participacije. Doktorirala je 2016. godine na Univerzitetu Ćirilo i Metodije, Pravni fakultet, na temu *Međunacionalni sukobi u Evropskoj uniji i njihove ekonomske posledice*. Završila je master studije 2010. godine na FON Univerzitetu u Skoplju sa temom: *Diplomatske metode pomirenja međuetničkih sukoba u bivšoj Federalnoj Republici Jugoslaviji*. Od 2016. godine je potpredsednica makedonske Asocijacije za političke nauke i osnivač Centra za arbitražnu demokratiju DIJALOG – Prilep.
5. Franćesko Klementi (Italija) je rođen 1975. godine. Profesor je uporednog javnog prava na Odseku za političke nauke Univerziteta u Perudi kao i profesor na School of Government of Luiss-Guido Carli. Pored akademskog angažovanja, piše i za nekoliko nacionalnih magazina i novina. Od 2011. godine intezivno piše za novine *Il Sole 24Ore*, o temama koje su konstitucionalnog karaktera. Stipendista je nemačkog Maršalovog fonda.
6. Đanina Rafo (Venecuela) je borac za ljudska prava i slobode iz Venecuele. Trenutno živi i radi u Briselu gde kao prvi Atlas Corps Fellow iz Venecuele radi na povezivanju mladih lidera iz zemalja u razvoju sa srodnim centrima u Sjedinjenim Američkim Državama, kao i na unapređenju položaja žena u digitalnoj sferi. U najuticajnijem liberalnom tink-tenku u Latinskoj Americi CEDICE Libertad, bavila se razvojem digitalnog marketinga i društvenim mrežama, razvijajući saradnju sa EU, American Express, CIPE, Atlas Network.
7. Piter Pomerancev (Velika Britanija) je gostujući viši saradnik na Institutu za globalne poslove na Londonskoj školi ekonomije, autor i TV producent. Uža specijalnost mu je propaganda i medijski razvoj. Svedočio je pred Odborom za

spoljnu politiku američkog Kongresa, Odborom za spoljnu politiku američkog Senata i Parlamentarnim odborom za odbranu Ujedinjenog Kraljevstva u vezi sa pitanjima informacionog rata. Piše za više međunarodnih publikacija, uključujući Financial Times, London Review of Books, Politico, Atlantic i druge. Njegova knjiga o ruskoj propagandi, *Ništa nije istina i sve je moguće* dobila je Ondaatje nagradu Kraljevskog društva za književnost 2016. godine. Prevedena je na više od 12 jezika, uključujući i srpski. Trenutno radi na svojoj novoj knjizi, koja se bavi najnovijim dešavanjima u oblasti intelektualnog i emotivnog pridobijanja zarad političke manipulacije.

8. Eduardo Fernandez Luinja (Španija) je profesor političkih nauka na Univerzitetu Francisko Marokin u Gvatemali i saradnik Instituta Huan de Marijana u Španiji. Doktorirao je političke nauke na Univerzitetu Santijago de Kompostela u Španiji. Piše na teme EU i populizma, a glavna interesovanja su mu teorija javnog izbora i javne politike, sa fokusom na Evropu i Latinsku Ameriku.
9. Tom G. Palmer je izvršni potpredsednik za međunarodne programe organizacije Atlas Network, najveće svetske mreže libertarijanskih organizacija. Odgovoran je za pokretanje programa na 14 jezika i menadžment programa za globalno povezivanje tink-tenkova. Tom Palmer je viši stručni saradnik Cato instituta i direktor Cato univerziteta. Čest je predavač iz oblasti političkih nauka, filozofije, moralnih, istorijskih i pravnih osnova individualnih prava i teorije javnog izbora na javnim događajima u Severnoj Americi, Evropi, Latinskoj Americi, Indiji, Kini, širom Azije, Africi i Bliskom Istoku. U poznatim publikacijama, kao što je Harvard Journal of Law and Public Policy, objavio je radove o politici i moralu, a piše i za medije kao što su Slate, Wall Street Journal, Die Welt, Caixing, Al Hayat, Washington Post i The Spectator of London. Autor je i priređivač više knjiga, uključujući

Ostvarivanje slobode: libertarijanska istorija, teorija i praksa, Moralnost kapitalizma, Posle države blagostanja, Zašto sloboda: mir, ljubav i sloboda i Samokontrola ili državna kontrola – ti odluči. Doktorat iz oblasti političkih nauka odbranio je na Univerzitetu u Oksfordu, Velika Britanija.

10. Marija Čaplija (Ukrajina) je diplomirana pravica iz oblasti Međunarodnih poslova. Svoju diplomu stekla je na Taras Ševčenko Univerzitetu u Kijevu. Od 2016. godine aktivna je u Studentima za slobodu, međunarodnoj organizaciji koja promoviše individualnu slobodu, prvo kao lokalni, a zatim i nacionalni koordinator. U Ukrajini je pokrenula svoju grupu Studenata za slobodu, a 2017. godine dobila je nagradu *Student godine* od strane Evropskih studenata za slobodu. Trenutno je zaposlena kao praktikant i saradnik za komunikacije i razvoj u Studentima za slobodu, a istovremeno studira Market - based menadžment u okviru Charles Koch programa praksi.
11. Imon Batler (Velika Britanija) je direktor Adam Smit Instituta, jednog od vodećih globalnih tink-tenkova. Posедуje diplome iz oblasti ekonomije, filozofije i psihologije, a doktorat je odbranio na St. Andrews Univerzitetu u Škotskoj 1978. godine. Radio je u Kongresu SAD, na pitanjima socijalne zaštite i penzija, a predavao je filozofiju na Hillsdale koledžu u Mičigenu. Po svom povratku u Ujedinjeno Kraljevstvo vratio se da bi pomogao u osnivanju Adam Smit Instituta. Često se pojavljuje u britanskoj štampi, na televiziji i na radiju gde komentariše tekuće događaje, a autor je više publikacija i knjiga o Miltonu Fridmanu, Fridrihu Hajeku, Ludvigu fon Mizesu i Adamu Smitu kao i publikacija iz oblasti ekonomije.
12. Marek Tatala (Poljska) je izvršni predsednik i ekonomista Civil Development Forum-a (FOR Foundation) u Varšavi, Poljska – tink-tenka osnovanog od strane velikog evropskog reformatora Leška Balceroviča. Diplomirani je politikolog

i ekonomista (Univerzitet Bristol u Engleskoj), a master diplomu iz ekonomije stekao je na Varšavskoj školi ekonomije u Poljskoj. 2013. godine bio je deo CPPR-ACE Winter School in Public Policy Research Methods u Indiji, tink-tenk MBA programa organizovanog od strane Atlas Network. Diplomac je Altas Leadership Akademije.

13. Zoltan Keš (Mađarska) jedan je od osnivača mađarske Fondacije za slobodno tržište. Misija organizacije je da predstavlja, brani i promoviše vrednosti, ideje i politike slobodnog tržišta u Mađarskoj i među ljudima koji pričaju mađarski. Fondacija se zalaže za lične slobode i odgovornost, vladavinu prava i toleranciju, osnaživanje individualnih prava, transparentnost i konstitucionalizam. U 2015, Zoltan Keš je u ključnom momentu pobedio na izborima i izabran je za poslanika u mađarskom parlamentu. Ovim je okončana dvotrećinska nadmoć vladajuće partije u skupštini. Trenutno je nezavisni poslanik. Publikovao je više članaka na engleskom i mađarskom, a ima i nedeljnu kolumnu u popularnom onlajn mediju u Mađarskoj.

14. Dimitris Dimitrakos (Grčka) je grčki filozof, trenutno profesor emeritus političkih nauka departmana za filozofiju nauke na Univerzitetu u Atini. Prvobitno, kao student ekonomije, pohađao je kurseve koje je vodio Karl Poper na Londonskoj školi ekonomije, a doktorat iz oblasti političkih nauka odbranio je na Univerzitetu u Parizu, sa tezom o Antoniju Gramšiju. Predaje na univerzitetima u Tesaliju, Remsu i Atini, a gostujući je predavač na Londonskoj školi ekonomije. Bavi se pitanjima epistemologije, političke filozofije, društvene teorije i Poperove filozofije nauke i društva, analitičkim Marksizmom, ulogom racionalizma i liberalizma u političkoj teoriji, individualnim pravima i teorijom demokratije. Piše o građanskom društvu, nacionalizmu i komentariše tekuće političke probleme. Predsednik je Otvorenog društva asocijacije koja se bavi promocijom demokratije, liberalizma,

vladavine prava, ljudskih prava i građanskog društva u Grčkoj.

15. Nikola Jović, MA (rođen 1985. godine) je asistent na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Angažovan je na predmetima Osnovi metodologije političkih nauka i Metodologija politikoloških istraživanja sa statistikom. Oblasti akademskog interesovanja su mu metodološki aspekti ispitivanja stavova i teorija odlučivanja u međunarodnim odnosima. Autor je velikog broja akademskih i korporativnih istraživanja. Dugogodišnji saradnik Libertarijanskog kluba Libek.

O Izdavaču :

Libek (Libertarijanski klub) je nastao 2008. godine sa vizijom stvaranja slobodnog društva odgovornih pojedinaca. Libek je do sada postao prepoznatljiv obrazovno-istraživački centar koji se zalaže za vrednosti individualne slobode, tržišne privrede i vladavine prava.

Na polju obrazovanja Libekov najvažniji program je *Akademija liberalne politike ALP*, dvosemestralni program za studente osnovnih i master studija. Do 2017. godine šest generacija polaznika je uspešno završilo ovaj jednogodišnji program. Istraživanjem i analizama obrađuju se ekonomske teme, efikasnost javnog sektora, reforma obrazovanja, poreska i regulatorna politika. Pored Akademije, Libek vodi i program *Uvod u studije totalitarizma* koji je počeo sa radom 2017. godine.

Libek se u javnosti zalaže za rađanje nove preduzetničke kulture utemeljene na slobodnom i kreativnom pojedincu usredsređenom na ostvarivanje svojih vizija.

Prvo izdanje Libeka 2016. godine bilo je delo *Veliki preporod – lekcije iz pobede kapitalizma nad komunizmom*. Ovo prvo srpsko izdanje dela koje je u originalu objavio Peterson institut za međunarodnu ekonomiju (Peterson Institute for International Economics) čini skup eseja poznatih reformatora iz Centralne i Istočne Evrope. Prvo izdanje publikacije *Zloupotreba naroda* objavljeno 2017. godine obuhvatilo je 11 eseja istaknutih stručnjaka koji su se bavili prirodom i korenima populizma u Srbiji.